

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes második könyve

***Széfer Smot* – סֵפֶר שְׁמוֹת**

Kiadja az

EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG

és a CHÁBÁD LUBAVICS

ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET

BUDAPEST, 2010

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *rasi@zsido.com* email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

Ki Tiszá (2Mózes 30:11–34:35.) פְּרֻשֶׁת כִּי תִשָּׂא

A hetizakasz tartalmából

- Izrael gyermekei felszólítatnak, hogy adakozzanak fejenként fél sékel ezüstöt a Szentély részére. Az Örökkévaló utasításokat ad a rézből való víztároló-medence, a felkenéshez használt olaj és a füstölőszer elkészítésére vonatkozólag. Becálélre és Áháliávra, a két „bölcslakú” mesteremberre ruházza rá az Örökkévaló a Szentély elkészítésének feladatát, és a nép újfent parancsot kap, hogy őrizze és tartsa meg a szombat napját. (2Mózes 30:11–31:18.)
- Mózes felmegy a hegyre, hogy a Kőtáblákat átvegye Istentől. Amikor Mózes nem tér vissza arra az időre, amikor várják, a nép aranyborjút készít, és leborul előtte. Az Örökkévaló szándékot érlel, hogy elpusztítja az eltévelyedett népet, Mózes azonban közbenjár nála népéért. Mózes lejön a hegyről a Tízparancsolatot tartalmazó törvénytáblákkal; látván, hogy a nép a bálvány körül táncol, összetöri a kőtáblákat, elpusztítja az aranyborjút, a főbűnösöket pedig kivégezteti. Majd visszatér az Örökkévalóhoz, és azt mondja neki: „...törölj ki engem a Te könyvedből, amelyet írtál”, ha nem vagy képes megbocsátani a nép bűnéért. (2Mózes 31:18–32:32.)
- Isten megbocsát ugyan, de figyelmeztet, hogy a nép bűne kihatással lesz több nemzedék életére is. Az Örökkévaló először azt ajánlja, hogy ezekután csak angyalát küldi el velük, Mózes azonban ragaszkodik hozzá, hogy az Örökkévaló Maga kísérje el őket az Ígéret Földjére. Mózes még azt is kéri az Örökkévalótól, hogy „Engedd látnom a te dicsőségedet!”, ezt azonban Isten visszautasítja. (2Mózes 32:33–33:23.)
- Mózes újabb két kőtáblát készít, majd újra felmegy a hegyre, ahol Isten ezekben a táblákba is belevési a Tízparancsolatot. A hegyen Mózes előtt láthatóvá válik a Könyörületesség Tizenhárom Attribútuma. Amikor visszatér a nép közé, Mózes arca olyan erős fényt áraszt, hogy leplet kell borítani rá, amelyet csak akkor lebbent fel, amikor Istennel beszél, vagy amikor az Örökkévaló törvényeit tanítja a népnek. (2Mózes 34.)

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לְאמֹר. (שמות ל, יא)

És szólott az Örökkévaló Mózeshez következőképpen: (2Mózes 30:11.)

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנִתְּנוּ אִישׁ כַּפֹּר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בַּפְּקֹד אֹתָם, וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפְּקֹד אֹתָם. (שמות ל, יב)

Ha felveszed Izráel fiainak fejszámát megszámlálásuk alkalmával, akkor adja meg mindenki lelkének váltságát az Örökkévalónak, midőn számba veszik őket, és ne legyen rajtuk csapás, midőn megszámlálják őket. (2Mózes 30:12.)

כִּי תִשָּׂא – Ha felveszed (tiszá)... – לְשׁוֹן קִבְּלָה – A „tiszá” szó azt jelenti: „felveszed,”¹ – אַחֲרֵיכֵן – ahogyan Onkelosz [is] fordítja (tökábél). – כְּשֶׁתִּחְפוּץ לְקַבֵּל – [Azaz] „Ha venni szeretnéd – סְכּוּם מְנִינָם – számuk végösszegét, – לְדַעַת כְּמָה הֵם – hogy megtudjad, mennyien vannak – אַל תִּמְנַם לְגַלְגֵּלֶת – ne tarts népszámlálást,² – אָלָּא יִתְּנוּ כָּל אֶחָד מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל – hanem inkább hadd adjon mindegyikük egy félsékelest, – וְתִמְנָה אֶת הַשֶּׁקֶלִים – te pedig számold meg a sékeleket, – וְתִדַּע מְנִינָם – és tudni fogod, hányan vannak.”

...és ne legyen rajtuk csapás... – שְׁהִמְנִין שׁוֹלֵט בּוֹ עֵין הָרַע – Mert azokon a dolgokon, amelyeket megszámlálnak, könnyen fog a rontás, – וְהִדְבֵּר כָּאֵל עֲלֵיהֶם – s pestis sújthatja őket, – כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בִּימֵי דָוִד – mint az is, amelyik Dávid napjaiban pusztított.³

זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה. (שמות ל, יג)

Ezt adják: Minden egyes, aki átmegy a számláláson, adjon fél sekelt a szent sekel szerint; egy sekel húsz gérát tesz ki; fél sekel legyen a fölajánlott adomány az Örökkévalónak. (2Mózes 30:13.)

...Ezt adják...⁴ – הִרְאָה לוֹ כְּמִין מִטְּבַע שֶׁל אֵשׁ – [Az Örökkévaló] mutatott neki egy tűzből való érmét, – וּמִשְׁקָלָהּ מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל – amelynek a súlya fél sekel volt, – וְאָמַר לוֹ – és azt mondta neki: – כִּיֵּה יִתְּנוּ – „Olyat adjanak, mint ez.”

...aki átmegy a számláláson... – דְּרַךְ הַמּוֹנִין – Szokása azoknak, akik megszámlálnak [embereket vagy állatokat], – מַעֲבִירִין אֶת הַנְּמִנִין – hogy a megszámlálándókat elvonultatják [maguk előtt], – זֶה אַחֵר זֶה – egyiket a másik után. – וְכֵן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט – Ehhez hasonló: „mindaz, ami átmegy a vessző

¹ Bár egyes esetekben azt is jelentheti, hogy „felemeled”.

² Vagyis ne számold meg őket egyesével.

³ Dávid utasította hadvezérét, Joávot, hogy tartson népszámlálást Izrael fiai között, minekutána pestis sújtotta a népet, hetvenezer áldozatot szedve közülük (2Sámuel 24.).

⁴ A ze olyasmit jelöl, amire rá lehet mutatni. Lásd Rásinak a 12:2-höz és a 15:2-höz fűzött kommentárjait.

alatt.”⁵ – וְכֵן תַּעֲבֹרְנָה הַצֵּאֵן עַל יְדֵי מוֹנֶה – és ugyanígy: „átmegy még a nyáj a számadó keze alatt.”⁶

בְּמִשְׁקַל – ...fél sekelt a szent sekel szerint... – מְחֻצֵּית הַשֵּׁקֶל בְּשֵׁקֶל הַקֹּדֶשׁ – Vagyis annak a sekelnek a súlya szerint, – שֵׁקֶצְבָּתִי לְךָ לְשֵׁקוֹל בּוֹ – amelyet Én (az Örökkévaló) különítettem el számodra, hogy ezzel mérd – שֵׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ – a szent dolgokra használt sekeleket. – כְּגוֹן שֵׁקְלִים הָאֲמוּרִיִּין – Például azokat a sekeleket, amelyeket az a rész említ, amely – בְּפִרְשֵׁת עֲרֻכִּיִן – a Szentélynek szentelt dolgok felbecslésével – וְשָׂדֵה אֲחֻזָּה – valamint [a Szentélynek szentelt] földbirtokok [felbecslésével foglalkozik].⁷

עֲכָשׁוּ פֶרֶשׁ לְךָ כִּמָּה הוּא – ...egy sekel hús gérát tesz ki... – Itt tisztázza [a Tóra] számodra, mennyi az.

גֵּרָה – ...gérá... – אֶלְשׁוֹן מַעָּה – A [héber gérá az arámi] máá megfelelője. – וְכֵן יָבֵא לְהַשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לְאַגוֹרַת כֶּסֶף – „...eljön majd és leborul előtte egy ezüstért (ágorá) – וְכַפֵּר לָחֶם – és egy darab kenyérért”.⁹

הַשֵּׁקֶל הַשֵּׁלֶם – ...egy sekel hús gérát tesz ki... – Vagyis egy teljes sekel. – מֵעַתָּה אֲרַבְּעָה זוּזִים – Mert egy sekel az négy zuz, – וְהוּזוּ מִתְחַלְתוּ – De aztán hozzáadtak egy hatodot, – וְהֵעֲלוּהוּ לְשֵׁשׁ מַעָּה כֶּסֶף – és az értékét megemelték hat ezüst máá-ra.¹¹ – וַיִּמְחֻצֵּית הַשֵּׁקֶל הַזֶּה – „Ennek az [eredeti] sekelnek a fele az, – שְׂאֵמְרֵתִי לְךָ – amiről beszéltem neked, – יִתְּנוּ תְרוּמָה לָהּ – hogy *trumá* felajánlasként az Örökkévalónak kell adniuk.”

כָּל הַעֹבֵר עַל הַפְּקָדִים מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָהּ, יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה. (שמות ל, יד)

Mindenki, aki átmegy a számláláson, hús évestől felfelé, adja meg az Örökkévaló adományát. (2Mózes 30:14.)

לְמִדְּךָ בָּאֵן – ...hús évestől felfelé... – Innen következtethetjük, – שְׂאֵין פְּחוֹת מִבְּנֵי עֲשָׂרִים יוֹצֵא לְצַבָּא – hogy 20 évesnél fiatalabbak

⁵ 3Mózes 27:32. Amikor tizedet vesznek az állatokból, átterelik az állatokat egyenként egy pálcá alatt, és minden tizediket szentnek minősítenek.

⁶ Jeremiás 33:13.

⁷ 3Mózes 27.

⁸ 1Sámuel 2:36.

⁹ Az ágorá a gérá egy formája, és ez is egy máá.

¹⁰ Vagyis egy sekel az 20 máá volt.

¹¹ A sekel új értéke ily módon 24 gérá-ra változik.

nem mentek a hadseregbe¹² – וְנִמְנָה בְּכָל־לְאָנָשִׁים – és nem estek bele a népszámlálásba.

הַעֲשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמִּחְצִית הַשֶּׁקֶל, לָתֵת אֶת תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם. (שמות ל, טו)

A gazdag ne adjon többet és a szegény ne adjon kevesebbet fél sekelnél, hogy leróják az Örökkévaló adományát engesztelésül lelketekért.
(2Mózes 30:15.)

שְׁלֹא תִגְבּוּ – [Vagyis] **...engesztelésül lelketekért.**¹³ – לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם – hogy ne érjen titeket csapás – עַל יְדֵי מִנְיָן – a megszámláltatás következményeként.¹⁴ – אַחַר לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם – A *löchápér ál náfsotéchem* egy eltérő magyarázata: – לְפִי שְׂרָמֵז לָהֶם כָּאֵן שֶׁלֹּשׁ תְּרוּמוֹת – Mert ez itt három *trumá*-felajánlásra utal, – שְׂנִכְתָּב – ugyanis a *trumát Hásém* itt háromszor szerepel.¹⁵

– אַחַת תְּרוּמַת אֲדָנִים – Az első a talapzatok számára [gyűjtött] *trumá*-felajánlást képviseli, – שְׂמִנְאָן – mivel [Mózes] megszámlálta őket, – בְּשִׁהֲתַחֲלִילוּ בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן – amikor elkezdtek beszolgáltatni hozzájárulásait a Szentélyszátorhoz, – שְׂנִתְנוּ כָּל אֶחָד – és minden személy adott fél sekelt, – וְעָלָה לְמֵאת הַכֶּכֶר – és [végül] az egész 100 *kikár*-t tett ki, – שְׂנִנְאָמַר – amint írva van:¹⁶ – „A gyülekezet megszámláltjainak ezüstje pedig száz *kikár*,” – וּמֵהֶם נִעְשִׂי הָאֲדָנִים – és ezekből készítették a talapzatokat, – שְׂנִנְאָמַר – amint írva van: – וַיְהִי מֵאת כֶּכֶר הַכֶּסֶף – „És száz *kikár* ezüstből stb.”¹⁷

וְהַשְּׂנִית – A második [*trumát Hásém*-et] is – אֵף הִיא עַל יְדֵי מִנְיָן – számlálás révén [szolgáltatták be], – שְׂמִנְאָן – mivel megszámlálták őket – מִשְׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן – a Szentélyszátor felépítését követően. – הוּא הַמִּנְיָן – Erről a népszámlálásról van szó – בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ – *Mózes* negyedik könyvének az elején:¹⁸ – „[És szólt az Örökkévaló Mózeshez Szináj sivatagában, a találkozás sátrában,] a második hónap első napján, a második évben,” – וַיִּתְּנוּ כָּל – וְהָיוּ לְקִנּוֹת מֵהֶן – [amikor is] mindenki adományozott fél sekelt.

¹² Lásd 4Mózes 1:3.

¹³ De hát engesztelés szükséges azért, ha az embert népszámláláson megszámlálják?!

¹⁴ Vagyis a *löchápér*-t itt nem engesztelésként kell értelmezni, hanem csupán egy csapás elhárításaként.

¹⁵ A 13., a 14. és a 15. versben. A 13. versben ilyen alakban szerepel: *trumá láHásém*. Lásd Rásinek a 25:2-höz írt kommentárját.

¹⁶ Lentebb 38:25.

¹⁷ „... megöntötték a *miskán* talapzatait.” *Uo.* 27.

¹⁸ 4Mózes 1:1.

שָׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה – Ezekből vették meg a közösségi áldozatokra valót – כְּקַבְנוֹת צְבוּר – minden évre. – וְהָשׂוּ בָהֶם – Ezeket illetően¹⁹ mindenki egyenlőnek számított, – עֲנִיִּים – a szegények is és a gazdagok is. – וְעַל אוֹתָהּ תְרוּמָה – Ez [utábbi] *trumá*-felajánlással kapcsolatban²⁰ – נֶאֱמַר לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם – hangzik el az, hogy „engesztelésül lelketekért,” – וְשֶׁהַקְּרָבֹנוֹת לְכַפֵּרָה הֵם בָּאִים – mert az áldozatok [célja] az engesztelés.

וְהַשְּׁלִישִׁית – És a harmadik [*trumát Hásém*] – הִיא תְרוּמַת הַמִּשְׁכָּן – a Szentélyszátor számára tett *trumá*-felajánlás, – כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר – amint írva van:²¹ – כָּל – וְלֹא הִיָּתָה יָד כָּלֶם – „Aki ezüst- és rézadományt ajánlott fel.” – מְרִים תְרוּמַת כֶּסֶף וְנַחֲשֵׁת – E [harmadik] esetben nem mindenki ugyanolyan mértékben vette ki a részét, – אֲלָא – hanem – אִישׁ אִישׁ מִה שֶׁנָּדְבוּ לְבוֹ – mindenki annyit adakozott, amennyit a szíve diktált neki.

וְלִקְחָתָ אֶת כֶּסֶף הַכֹּפְרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד, וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלִזְרוֹן לְפָנָי יְהוָה לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם. (שמות ל, טז)

Te pedig vedd át az engesztelés pénzét Izráel fiaitól, és fordítsd azt a Találkozás Sátorának szolgálatára, hogy emlékezésül legyen az Örökkévaló előtt Izráel fiainak, engesztelésre a ti lelketekért. (2Mózes 30:16.)

וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד – ...és fordítsd azt a Találkozás Sátorának szolgálatára... – לְמַדָּתָ – Ebből megtudhatod, – שֶׁנֶּצְטָו – hogy [Mózesnek] megparancsolta [Isten], – לְמִנוּחָם – hogy számolja meg őket, – בְּתַחֲלִית נִדְבַת הַמִּשְׁכָּן – [akkortájt,] amikor elkezdtek adakozni a Sátor javára, – אַחֵר מֵעֲשֵׂה הָעֵגֶל – az [arany]borjúval történeteket követően, – מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס בָּהֶם מִגִּפָּה – mert pestis pusztított közöttük, – כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר – mint írva van:²² – וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם – „És az Örökkévaló sújtotta a népet...” – מִשָּׁל לְצֵאֵן הַחֲבִיבָה עַל בְּעֻלְיָהּ – Ehhez hasonló [eset] a birkanyájé, mely nagyon kedves volt tulajdonosa számára, – שֶׁנֶּפַל בָּהּ דֶּבֶר – s amely között dögvész pusztított. – וּמִשְׁפָּסֵק אָמַר לוֹ לְרוּעָה – Amint megszűnt [a dögvész], [a tulajdonos] így szólt a pásztorhoz: – בְּבִקְשָׁה מִמֶּנּוּ מִנָּה אֶת צֹאנֵי – „Arra kérlek, számold meg a juhaimat, – וְדַע כַּמָּה נֹתְרוּ בָהֶם – hogy megtudd, hány maradt meg belőlük.” – לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא חֲבִיבָה עָלָיו – [Azért tette ezt a tulajdonos,] hogy tudassa, hogy [a nyáj] milyen kedves a számára.

¹⁹ Vagyis e két hozzájárulást illetően. Minden egyes személy fél sekelt szolgáltattott be.

²⁰ Vagyis azzal kapcsolatban, amelyért a közösségi áldozatokat vásárolták meg.

²¹ Lentebb 35:24.

²² Uo. 32:35.

– **וְהַמִּנְיָן הַזֶּה הוּא הָאָמּוּר** – Lehetetlen úgy magyarázni, – **וְאֵי אֶפְשֶׁר לִזְמַר** – hogy ez a népszámlálás ugyanaz, mint amelyikről – **בְּחֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים** – a *Számlálás könyvében* (*Mózes negyedik könyvében*) esik szó, – **שֶׁהָרִי נֶאֱמַר בּוֹ** – ugyanis azzal kapcsolatban ez áll [az Írásban]:²³ – **בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי** – „...a második [azaz *ijár*] hónap első napján,” – **וְהַמִּשְׁכָּן** – míg ellenben a Sátorat – **לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן** – az *első* [azaz *niszán*] hónap első napján emelték, – **שֶׁנֶּאֱמַר** – mint írva van:²⁴ – **בַּיּוֹם** – „Az első hónap első napján állítsd fel [a hajlékot]...,” – **וַיַּמְהַמְּנֵן הַזֶּה** – és [az ebben a részben tárgyalt] népszámlálás – **נַעֲשׂוּ** – mint írva van:²⁵ – **וַיְהִי מִזֶּאת כִּפְּרַת הַכֶּסֶף לְצִקְתָּ וְגוֹמֵר** – „És száz kikár ezüst szolgált [a Szentély talapzatainak és a függöny talapzatainak] megöntésére...”²⁶ – **הָא לְמִדְתָּ שְׁשָׁנִים הָיָה** – Imígyen megtudod, hogy ez két [külön népszámlálás] volt, – **אַחַד בְּתַחֲלַת נְדָבָתָן** – egy a [Szentélyátorra való] adakozásuk kezdetén, – **אַחַר יוֹם הַכַּפּוּרִים בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה** – az [egyiptomi kivonulás utáni] első év jom kipurját követően,²⁷ – **וְאַחַד בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה בְּאֵיֶר** – egy pedig a második év *ijár* [havában], – **מִשְׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן** – *miután* már felépült a Szentélyátor.

– **וְכִי אֶפְשֶׁר שְׁבַשְׁנִיהֶם** – S ha megkérdeznéd: no de lehetséges-e, – **וְאֵם תֵּאמַר** – hogy a zsidók [száma] mindkét [népszámláláskor] – **הָיָה יִשְׂרָאֵל שְׁוִים** – éppen ugyanannyi volt: – **שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְיִשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחִמֵּשׁ מֵאוֹת וְחִמְשִׁים** – 603.550?! – **שֶׁהָרִי בְּכֶסֶף** – Mert az [összegyűjtött] ezüstnek – **פְּקוּדֵי הָעֵדָה נֶאֱמַר בָּן** – a gyülekezet megszámlálásához való felhasználásáról [szóló részben]²⁸ ez áll [vagyis, hogy ennyien voltak]. – **וּבְחֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים** – A *Számlálás könyvében* pedig – **אֶף בּוֹ נֶאֱמַר בָּן** – szintén az áll:²⁹ – **וַיְהִי כֹל הַפְּקוּדִים** – „...voltak valamennyien, akiket megszámláltak: – **שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְיִשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְחִמֵּשׁ מֵאוֹת וְחִמְשִׁים** – hatszázháromezer és ötszázötven.” – **וְהָיָה בְּשֵׁנֵי שָׁנִים הָיָה** – De hát [ezek a népszámlálások] nem két [különböző] évben voltak? – **וְאֵי אֶפְשֶׁר** – És lehetetlenség, – **שֶׁהָיָה בְּשַׁעַת מִנְיָן הָרִאשׁוֹן** – hogy ne lettek volna az első népszámlálásnál – **בְּנֵי תִשְׁעֵי עֶשְׂרֵה שָׁנָה שְׁלֹא נִמְנוּ** – olyan tizenkilenc

²³ 4Mózes 1:1.

²⁴ Lentebb 40:2.

²⁵ Uo. 38:27.

²⁶ Azaz erre a népszámlálásra még az első hónapnál is korábban kellett hogy sor kerüljön, s így ez a népszámlálás nem lehet ugyanaz, mint amelyikről a negyedik könyvben esik szó.

²⁷ Amikor Mózes először utasította a népet, hogy vegyenek részt a *Miskán* megépítésében.

²⁸ Uo. 38:26.

²⁹ 4Mózes 1:46.

évesek, akiket [ekkor még] nem számoltak meg,³⁰ – ובשְׁנֵיהֶם נֶעְשׂוּ בְּנֵי עִשְׂרִים – de akik a második évben már betöltötték a húszat.³¹

– תְּשׁוּבָה לְדָבָר – A probléma megoldása a következő: – אֲצַל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים – Ami az emberek életkorát illeti, – בְּשָׁנָה אַחַת נִמְנוּ – [úgy tekintjük, hogy] ugyanabban az évben számolták meg őket [mind a kétszer], – אֲבָל לְמִנְיַן יִצְיָאת מִצְרַיִם – ámde az Egyiptomból való kivonulás időpontját alapul véve – הָיָה שְׁתֵּי שָׁנִים – [ez olyan] mintha két [különböző] évben [történt] volna. – לְפִי שְׁלִיִּצְיָאת מִצְרַיִם – Mégpedig azért, mert az Egyiptomból való kivonulást – מוֹנִיץ מִנִּסָּן – *niszán* hónaptól számítjuk, – כְּמוֹ הַשָּׁנָה אֲמִינֵנוּ בְּמִסְכַּת רֹאשׁ הַשָּׁנָה – amint azt a [Talmud] *Ros hásaná* traktátusában³² is tanultuk, – וְנִבְנָה הַמִּשְׁכָּן בְּרֵאשִׁיטָה – [és ezért beszélünk arról, hogy] a Szentélyátor az első évben készült – וְהוּקַם בְּשָׁנָה – és a másodikban lett felállítva, – שְׁנֵתְחַדְּשָׁה שָׁנָה – ugyanis az újév *niszán* elsején kezdődik, – אֲבָל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים – míg ellenben az emberek életkorát – מְנוּיִן לְמִנְיַן שְׁנוֹת עוֹלָם – a világ [teremtésének] időpontjához képest számoljuk, – הַמִּתְחִילִין מִתְּשֵׁרֵי – s az *tisré* hónappal kezdődött.³³ – נִמְצְאוּ שְׁנֵי הַמְּנִינִים – Következésképp mindkét népszámlálás – בְּשָׁנָה אַחַת – ugyanabban az évben volt. – הַמְּנִיץ הָרֵאשִׁון הָיָה בְּתִשְׁרֵי – Az első népszámlálás *tisré*-ben volt, – לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים – jom kipur után, – שְׁנֵתְרַצָּה הַמִּקּוֹם לְיִשְׂרָאֵל – amikor Isten megenyhült az izraeliták iránt, – לְסִלּוּחַ לָהֶם – megbocsátván nekik [az aranyborjúval elkövetett vétkükért], – וְנִצְטִו – és parancsot kaptak [Tőle] – עַל הַמִּשְׁכָּן – a Szentélyátor [megépítésére]; – וְהַשְּׁנִי – a második [népszámlálásra] pedig – בְּאַיָר – [a *niszán* hónap utáni] *ijár* elsején került sor.³⁴

הֵן אֲדָנִים – **...a Találkozás Sátorának szolgálatára...** – עַל עֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד – Ez azokra a talapatokra utal, amelyek ebből [az ezüstből] készültek.

³⁰ Mivel csak a húsz évesnél idősebbeket számolták meg.

³¹ Vagyis a második évben már a huszadik évüket frissen betöltötteket is meg kellett számolni, így nagyobb számot kellett volna kapni.

³² 2b.

³³ Magyarán a népszámlálás szempontjából minden egyes ember életévének száma *tisré* hónap elsején „ugrik” egyet. Ily módon az a személy, aki egy adott év *cheshván* havában született, valamint az, aki tíz hónappal később, *elul*-ban, egyaránt csak a következő *tisré* hónap elsején, vagyis *ros hásaná* napján fog második életévébe lépni. Azokat tehát, akik 19 évesek voltak jom kipurt követően, amikor az első számlálást tartották, még nem tekintették 20 évesnek *ijár* hónapban, amikor a második számlálást végezték, jöllehet *tisré* és *ijár* között születtek.

³⁴ Náchmánidész a következőt veti fel: Először is elképzelhetetlen, hogy a két népszámlálás között eltelt időben egyetlen ember se halt volna meg egy ilyen népes embercsoporton belül. Másodszor, sehol sem találunk arra vonatkozó utalást, miszerint minden egyes ember életévének száma éppen *ros hásaná* napján „ugrana” előre eggyel. Számos Rási-kommentár olyan megoldást kínál, amellyel Rási elképzelését támasztja alá.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. (שמות ל, יז)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: (2Mózes 30:17.)

וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכִנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ, וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם. (שמות ל, יח)

Készíts rézmedencét rézalapzattal mosdásra, és helyezd azt a találkozás sátora és az oltár közé, és adj abba vizet. (2Mózes 30:18.)

כִּיּוֹר - ...**rézmedencét**... - כָּמִין דוֹד גְּדוּלָּה - Olyan volt, akár egy hatalmas edény, - וְלָהּ דְּדִים - amelynek kifolyócsapjai voltak, - הַמְרִיקִים בְּפִיהֶם מַיִם - melyekből nyílásaikon keresztül víz ömlött ki.

וְכִנּוֹ - ...**[réz]alapzattal**... - כְּתַרְגֻּמוֹ וּבְסִיּוּיָהּ - Ahogyan Onkelosz fordítja: „alapzattal”; - מוֹשֵׁב מְתָקָן לְכִיּוֹר - egy állvány amelyet azért állítanak fel, [hogyan tartsa] a medencét.

לְרַחֲצָהּ - ...**mosdásra**...³⁵ - מוֹסֵב עַל הַכִּיּוֹר - Ez a medencére utal vissza.

וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ - ...**és az oltár**... - מִזְבֵּחַ הָעוֹלָה - [Ez] az égőáldozat oltára, - הוּא לְפָנָי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד³⁶ - hogy [helyezd azt] „a találkozás sátora hajlékának ajtaja elé.”³⁷ - וְהָיָה הַכִּיּוֹר מְשׁוּךְ קִמְעָא - A mosdómedence valamivel odébb volt húzva, - וְעוֹמֵד - és abban a térközben állt, - וְאֵינוֹ - amely az oltár és a Szentély sátor között volt, - מִשׁוּם שְׁנֵאֵמַר - és egyáltalán nem választotta el azokat egymástól, - מִפְּסִיק כָּלֵל בְּנִתְיָיִם - mivel az áll [a Tórában]:³⁸ - וְאֵת מִזְבֵּחַ הָעוֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד - „És az égőáldozati oltárt elhelyezte a találkozás sátora hajlékának bejáratánál,” - כְּלוּמַר - tehát, - וְאֵין כִּיּוֹר לְפָנָי - az oltár a találkozási sátra előtt volt, - הָא כִּיּוֹר מוֹעֵד - a mosdómedence azonban nem volt a találkozási sátra előtt. - אֵת כִּיּוֹר מוֹעֵד - Akkor hát hol volt? - מְשׁוּךְ קִמְעָא כְּלַפֵּי הַדְּרוֹם - Egy kissé vissza volt húzva déli irányban. - כֶּן שְׁנוּיָהּ בְּזִבְחֵיִם - Így tanítja a [Talmud] *Zvachim* traktátusa.³⁹

וְרַחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ, אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. (שמות ל, יט)

És Áron és fiai mossák meg belőle kezüket és lábukat. (2Mózes 30:19.)

³⁵ Ez mintha az alapzatra utalna, holott nyilvánvalóan nem az alapzattal használták mosdásra.

³⁶ Lentebb 40:6.

³⁷ Ez nem az aranyoltár, amely a *miskán* belsejében állt.

³⁸ Uo. 40:29.

³⁹ 59a.

כַּבַּת אַחַת הָיָה מְקַדֵּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו – ...kezüket és lábukat. – Egyyszerre szentelték [mosták] meg lábukat és kezüket. – וְכַךְ שָׁנִינוּ בְּזִבְחֵי – Így tanultuk a [Talmud] *Zváchim* traktátusában:⁴⁰ – **כִּיצַד קִדְּוֵשׁ יָדַיִם וְרַגְלָיִם** – hogyan szentelték meg [a kohénok] kezüket és lábukat? – **מִיָּנִיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל גְּבִי רַגְלוֹ הַיְמָנִית** – Ráteszi a jobb kezét a jobb lábára, – **וְיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית עַל גְּבִי רַגְלוֹ הַשְּׂמָאלִית** – majd a bal kezét a bal lábára – **וּמְקַדֵּשׁ** – és így szenteli meg.

בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמְתוּ, אוּ בְּגִשְׁתֶּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשַׁרְתָּ לְהִקְטִיר אֶשָּׁה לִיְהוָה. (שמות ל, כ)

Midón belépni készülnek a találkozás sátorába, mosdjanak meg vízzel, nehogy meghaljanak; vagy amikor odalépnek az oltárhoz, hogy szolgálatot teljesítsenek, hogy égőáldozatot mutassanak be az Örökkévalónak... (2Mózes 30:20.)

בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד – Midón belépni készülnek a találkozás sátorába... – **הִיָּדוּ לְהִקְטִיר שְׁחִירִית וּבִינָן הָעֶרְבִים קִטְרֵת** – hogy füstölőszert égessenek reggel és délután, – **אֲמַלְכֵם מִדָּם** – vagy hintsenek annak a bikának a véréből, – **פֶּר כֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ** – amelyet a felkent kohén [gádol] mutatott be [áldozatként], – **וּשְׂעִירֵי עֲבוּדָה זָרָה** – valamint a bálványimádás bűne miatt hozott kecskék [véréből].

...nehogy meghaljanak... – **De ha nem mosdanak meg, meg fognak halni,** – **מֵרַחֵם אֱלֹהִים** – mert a Tórában elhangzanak olyan dolgok, – **כְּלָלוֹת** – amelyeket következtetés révén kell megérteni. – **וּמְכַלֵּל לֹא** – S így a negatív alapján [sokszor] következtetni lehet a pozitívra.

...az oltárhoz... – **הַחִיצוֹן** – [Vagyis] a külső [oltárhoz], – **שָׂאִין בָּאֵן** – mert ebben az esetben nem a találkozás sátrába való belépésről, – **אֶלָּא בְּחָצֵר** – hanem csupán az udvarba való belépésről [van szó].

וְיִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמְתוּ, וְהִיָּתָה לָהֶם חֶק עוֹלָם לֹא יִלְוֶנָה לְדֹרֹתָם. (שמות ל, כא)

...akkor mossák meg kezüket és lábukat, nehogy meghaljanak, és legyen ez nekik örök törvényül, neki is és ivadékainak is nemzedékeiken át. (2Mózes 30:21.)

...nehogy meghaljanak...⁴¹ – **לְחִיב מִיָּתָה** – Ez [a vers] halálbüntetést helyez kilátásba – **עַל הַמְּשַׁמֵּשׁ בְּמִזְבֵּחַ** – annak, aki áldozatot mutat be a [külső] oltáron – **וְיָאִינוּ רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלָיִם** – anélkül, hogy megmosta volna a kezét és a lábát; – **שְׂמֵמִיָּתָה הָרְאִישׁוֹנָה** – ugyanis a halálbüntetés előző említéséből – **לֹא שְׂמֵעָנוּ** –

⁴⁰ 19b.

⁴¹ Ez nem hangzott már el az előző versben is?!

csupán arra tudunk következtetni, – אֵלָא עַל הַנִּכְנָס לְהִיכַל – hogy az olyasvalakire vonatkozik, aki belép a Szentélybe.⁴²

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. (שמות ל, כב)

És szólott az Örökkévaló Mózeshez következőképpen: (2Mózes 30:22.)

וְאַתָּה קַח לָךְ בְּשָׂמִים רֵאשׁ מֶרְדֹּרֹךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְמֹן בְּשָׂם מִחֲצִיתוֹ חֲמֵשִׁים וּמֵאֵתָּים, וְקִנְהָ בְשָׂם חֲמֵשִׁים וּמֵאֵתָּים. (שמות ל, כג)

Te pedig végy magadnak kiváló illatszereket, finom mirhát ötszáz mértékkel, illatos fahéjat félannyt, kétszázötvenet, és illatos nádat szintén kétszázötvenet. (2Mózes 30:23.)

ישׁוּבִים – [Jelentése:] a legkiválóbbakat. – ...kiváló illatszereket... – בְּשָׂמִים רֵאשׁ

Mivel a fahéj – לְפִי שְׁהַקְנָמוֹן קְלִפַּת עֵץ הוּא – van olyan [fakéreg], amelyik jó – וַיֵּשׁ בּוֹ רִיחַ טוֹב וְטַעַם – és van olyan, amelyik csupán olyan, mint a fa, – וַיֵּשׁ שְׂאִינוֹ אֵלָא כְעֵץ – és ezért volt fontos kiemelni: – קִנְמֹן בְּשָׂם – kinmán beszem – מִן הַטּוֹב – vagyis az illatos fajtából.

מִחֲצִית הַבָּאָתוֹ – ...félannyt, kétszázötvenet... – תְּהֵא חֲמֵשִׁים וּמֵאֵתָּים – kétszázötven [sekel] lesz. – נִמְצָא כָּלֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת – Következésképp a teljes [mennyiség] ötszáz [sekel] volt, – כְּמוֹ שְׁעוֹר מֶרְדֹּרֹךְ – egyenlő a finom mirha mennyiségével. – אִם כֵּן – Ha így van, – לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹ חֲצָאִין גְּזֵרַת הַכְּתוּב – akkor ez miért fél [mennyiségekben] van kifejezve? – תּוֹרַי רֵעֵד, הוּא לְהַבִּיאֹר לְחֲצָאִין – mert így kétszer egy-egy kis mennyiséggel át kell, hogy billentsék a mérleg nyelvét⁴⁴, – שְׂאִין שׁוֹקְלִין עֵין בְּעֵין – mivel a dolgokat nem szabad teljes pontossággal lemérni. – וְכֵן שְׁנוּיָהּ בְּכַרְיִתוֹת – Így tanítja a [Talmud] *Krétot* traktátusa.⁴⁵

– ...és illatos nádat... – קִנְהָ שֶׁל בְּשָׂם – [Vagyis] olyan nádat, amelynek illata van. – לְפִי שְׂאִין שְׂאִין שֶׁל בְּשָׂם – Mivel vannak olyan nádak, amelyeknek nincsen illata, – הַצְּרֵךְ לִוְמֵר קִנְהָ בְּשָׂם – szükséges volt kiemelni, hogy *boszem*, azaz „illatos”.

⁴² És ott végzi el a szolgálatot (anélkül, hogy előbb megmosdott volna).

⁴³ Miért szükséges név szerint azonosítani a fahéjat?

⁴⁴ Vagyis az össz súly két kicsi mennyiséggel több lesz a pontos értéknél.

⁴⁵ 5a.

וְקָדְהָ חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ, וְשֶׁמֶן זַיִת הַיַּיִן. (שמות ל, כד)

...kétszázötvenet. – סך משקל בלו – Ez a teljes súly.⁴⁶ – חֲמֵשִׁים וּמֵאוֹת –

És kassziát ötszázat, a szent sékel szerint és egy hin olívaolajat. (2Mózes 30:24.)

וְקָדְהָ – ...kasszia... – שֵׁם שֶׁרֶשׁ עֵשֶׂב – Ez egy lágyszárú növény gyökerének a neve, – וּבְלִשׁוֹן חֲכָמִים קָצִיעָה – amelyet a [misnai] bölcsek köciá-nak, [kassziahéj,] neveztek.⁴⁷

וְהַיַּיִן – ...hin... – שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי לֶגֶזַיִן – [Űrmérték:] Tizenkét log-gal egyenlő.⁴⁸ – וְנִחְלְקוּ בוֹ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל – Izráel bölcsei vitatkoztak [az olaj felhasználási módját illetően]: – רַבִּי מְאִיר אָמַר – Méir rabbi azt mondta, hogy – בּוֹ שֶׁלְקוֹ אֶת הָעֵקָרִין – a gyökereket abban forralták. – אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה – Mire aztán Jehudá rabbi azt mondta neki: – נִהְיָא לְסוּךְ אֶת הָעֵקָרִין – [Ez nem lehetséges,] hiszen még a gyökerek bevonásához – אֵינּוּ סָפֵק – sem lenne elég ennyi [olaj]! – אָלֵא – Hanem [a következőre használták]: – שְׂרָאוּם בְּמַיִם – Beáztatták vízbe [a gyökereket, hogy így, vízzel átítatottan] – שְׂלֵא יִבְלְעוּ אֶת הַשֶּׁמֶן – ne szívják magukba az olajat, – וְאַחַר כֵּן – majd – הִצִּיף עֲלֵיהֶם הַשֶּׁמֶן – rájuk öntötték az olajat, – עַד שֶׁקָּלַט הָרִיחַ – [és rajta hagyták,] míg azok magukba nem szívták az [olaj] aromáját, – וְקָפְחוּ לְשֶׁמֶן מֵעַל הָעֵקָרִין – majd lesúrolták az olajat a gyökerekről.

וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מְשַׁחַת קֹדֶשׁ רֶקַח מְרֻקָּחַת מֵעֵשֶׂב רֶקַח, שֶׁמֶן מְשַׁחַת קֹדֶשׁ יְהִיָּה. (שמות ל, כה)

És készíts abból szent kenetolajat, illatszerkészítő munkájával előállított keveréket; a szentség kenetolaja legyen az. (2Mózes 30:25.)

וְרֶקַח מְרֻקָּחַת – ...illatszerkészítő munkájával előállított keveréket... – וְהַטַּעַם מוֹכִיחַ שֶׁהוּא לְמַעְלָה – és ezt az első szótagra eső hangsúly is jelzi. – וְנִהְיָ הוּא כְּמוֹ רֶקַח – Ugyanolyan, mint a rekách („kevert”)⁴⁹ – וְאֵינּוּ כְּמוֹ רוּגַע הַיָּם – Nem

⁴⁶ A fahéjjal ellentétben, ahol a 250 sekel csupán a mennyiség fele volt, itt a 250 a teljes mennyiség.

⁴⁷ Krétot 6a., lásd Sámuel imája – Zsidó imakönyv 24. old.

⁴⁸ 1 log = kb. 0,55 l.

⁴⁹ Énekek éneke 8:2.

⁵⁰ Lentebb 33:5.

⁵¹ A hangsúly mindkét esetben a ר-re vagyis az első szótagra esik, mivel a ר alatti magánhangzó egy szegol.

ugyanaz, mint a *rogá hájám* („aki fölriasztom a tengert”)⁵² – וַיִּכְמוּ רוֹקַע הָאָרֶץ – vagy mint a *roká háárec* („aki a földet kiterjeszté”),⁵³ – שֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה – ahol a hangsúly az utolsó szótagra esik.⁵⁴ – וְכָל דְּבַר הַמְעֹרֵב בְּחִבְרוֹ – Bármit, amit összekevernek egy másik anyaggal – עַד שֶׁיָּזֶה קוֹפֵחַ מִזֶּה – olyan mértékig, hogy az egyik átveszi a másik – טַעַם אוֹ רִיחַ אוֹ טַעַם – illatát vagy ízét, – מִרְקָחַת – *mirkáchát*-nak neveznek.

רִקַּח מִרְקָחַת – ...rokách mirkáchát... – רִקַּח – Ez [éppen ezért] egy olyan keveréket [jelent], – הָעֲשׂוּי עַל יְדֵי אֲמִנוֹת וְתַעֲרוּבוֹת – amelyet szakértő keverőmunkával állítanak elő.

מַעֲשֵׂה רוֹקַח – ...illatszerkészítő munkájával... – שֵׁם הָאֲמֵן בְּדָבָר – [*rokéách*-nak] nevezik ennek a szakterületnek a mesterét.

וּמִשְׁחַתָּה בּוֹ אֵת אֵהָל מוֹעֵד, וְאֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת. (שמות ל, כו)

És kend föl azzal a találkozás sátorát. (2Mózes 30:26.)

בוֹ – És kend föl azzal... – כָּל הַמְּשִׁיחוֹת כָּמִין כִּי־יִוְנִית – Minden felkenést a görög *khi* betű formájával végeztek,⁵⁵ – חוּץ מִשָּׁל מְלָכִים – kivéve a királyokét, – שֶׁהֵן כָּמִין גִּזְרֵי – amelyet korona formával végeztek.

וְאֵת הַשְּׁלֶחֶן וְאֵת כָּל כְּלָיו וְאֵת הַמְּנִרָה וְאֵת כְּלָיָהּ, וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. (שמות ל, כז)

És a bizonyosság ládáját. És az asztalt összes edényeivel és a menórát a hozzátartozó edényekkel és a füstölőoltárt. (2Mózes 30:27.)

וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֵת כָּל כְּלָיו, וְאֵת הַפִּיר וְאֵת כַּנּוֹ. (שמות ל, כח)

És az égőáldozat oltárát összes edényeivel és a medencét és talapzatát. (2Mózes 30:28.)

וְקִדְשָׁתָם אַתֶּם וְהָיוּ קִדְשֵׁי קִדְשִׁים, כָּל הַנִּגְעַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ. (שמות ל, כט)

És szenteld föl ezeket és legyenek a legszentebbek; ami hozzájuk ér, váljék szentté. (2Mózes 30:29.)

⁵² *Jesájá* 51:15.

⁵³ *Uo.* 42:5.

⁵⁴ Ez a hangsúlyváltás a főnevet igévé változtatja.

⁵⁵ Lásd fentebb a 29:7-hez írt Rási-kommentárt.

וְקִדַּשְׁתָּ אוֹתָם – És szenteld föl ezeket...⁵⁶ – מְשִׁיחָהּ זוּ מְקַדְּשֶׁתָּם – A felkenés az, ami felszenteli azokat – לְהִיּוֹת קֹדֶשׁ קְדָשִׁים – a legszentebbekké. – וּמָה הִיא קְדָשָׁתָם – És miben mutatkozik meg a szentségük? – כָּל הַנוֹגֵעַ וְגוֹמֵר – [A következőben:] „Ami hozzájuk ér, stb.” – כָּל הָרְאוּי לְכָלִי שְׂרֵת – [Ez pedig azt jelenti, hogy] bármi, ami egy szent edénybe való⁵⁷, – מִשְׁנִכְנֵס לְתוֹכוֹ – mihelyst belekerül [az edénybe], – קְדוּשַׁת קְדָשָׁת – eszenciálisan szentté válik,⁵⁸ – לְפָסֵל בְּיוֹצֵא – olyannyira, hogy *jocé*⁵⁹ révén, – וְלִינָה – csakúgy, mint *liná*⁶⁰ – וְטָבוּל יוֹם – vagy egy *tvul jom*-mal⁶¹ [való érintkezés révén] alkalmatlanná válik, – וְאֵינוּ נִפְדָּה לְצֵאת לְחֻלִּין – és meg sem váltható, hogy mindennapi használatra alkalmassá váljék. – אֲבָל דְּבַר שְׂאִינוּ רְאוּי לָהֶם – Mindazonáltal azokat a dolgokat, amelyek nem beléjük valók,⁶² – אֵין מְקַדְּשִׁין – nem teszik szentté.

– וּשְׁנוּיָהּ הִיא מְשֻׁנָּה שְׁלֵמָה – Egy teljes *brájtá* foglalkozik – אֶצֶל מִזְבֵּחַ – az oltár kérdésével. – מִתּוֹךְ שְׁנֵאָמַר – Abból, ami elhangzik: – כָּל הַנוֹגֵעַ בְּמִזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ – „Minden, ami az oltárt érinti, váljék szentté,”⁶³ – שׁוֹמֵעַ אָנִי – arra következtethetnék, – בֵּין רְאוּי – hogy ez vonatkozik arra is, ami alkalmas [az oltárra] – בֵּין שְׂאִינוּ רְאוּי – és arra is, ami nem. – תִּלְמוּד לּוֹמֵר – Ezért mondja a Tóra [a következő versben]:⁶⁴ – כְּבָשִׁים – „bárány” – מֵה כְּבָשִׁים רְאוּיִים – mert amiképpen a bárányok alkalmasak [arra, hogy feláldozzák őket az oltáron], – אַף כָּל רְאוּי – ugyanúgy kell mindennek alkalmasnak lennie [ahhoz, hogy az oltár által megszenteltessék].

⁵⁶ A *vökidástá otám*-ot nem szabad úgy értelmezni, mint olyasmit, amit az *umasáchtá vo-n* kívül, azt kiegészítendő kell elvégezni.

⁵⁷ Pl. vér, bor, olaj vagy víz egy olyan edénybe, amely kifejezetten folyadékok tárolására, befogadására készült, valamint liszt egy olyan edénybe, amely pedig kifejezetten ilyen célra készült.

⁵⁸ A *kdsá*-nak azaz a szentségnek két fajtája létezik: 1. *kdsát dámmim* – „az érték szentsége” egy olyan dolog esetében, ahol a Szentély tulajdona a tárgy értéke. Ilyen esetben meg lehet váltani a tárgyat a Szentélyben való felhasználás alól, és a *kdsá* vagyis a „szentség” átszáll a tárgy kiváltásáért fizetett összegre. 2. *kdsát háguf* – „eszenciális szentség.” Ez a *kdsá* nem váltható meg, pl. a *korbánót* vagy a *klé sárét* esetében. Például az a liszt, amelyet arra szántak, hogy egy *minchá*, azaz „lisztáldozat” keretében felajánljanak, csupán a *kdsát dámmim* szentségével rendelkezik. Ám amint behelyezik egy *klé sárét*-be, a *kdsát háguf* szentségét veszi magára, és a *kdsát háguf* törvényei is vonatkoznak rá.

⁵⁹ Vagyis, ha kiviszik a *miskán* udvarából.

⁶⁰ *Liná* az, amit másnap reggelig az oltáron kívül hagynak.

⁶¹ Egy olyan tisztátalan személy, aki már alámerült ugyan a mikvében, de még várnia kell napszálltáig ahhoz, hogy *trumá*-t érinthessen vagy fogyaszthasson.

⁶² Pl. liszt esetében, amelyet egy *klé sárét*-be öntöttek, amely folyadék tárolására való.

⁶³ Fentebb 29:37.

⁶⁴ *Uo.* 29:38.

בְּלִמְשִׁיחַת מִשְׁכַּן וְכֹהֲנִים וּמְלָכִים – A Szentélylátó, a *kohánim* és a királyok felkenésének minden egyes [említését] – מִתְרַגֵּם לְשׁוֹן רְבוּי – Onkelosz a *ribuj* („magasabb rangra emelés”) [kifejezéssel] fordítja, – לְפִי שְׂאִין צוֹרֵךְ מְשִׁיחָתָן – mivel a felkenés egyedüli célja az, – אֲלֵא לְגַדְלָהּ – hogy [valakit vagy valamit] magasabb rangra emeljenek, – כִּי כֵן יִסַּד הַמֶּלֶךְ – mert a Király⁶⁵ úgy szabta meg, – שְׂוָה – hogy ez [legyen a módja] – חֲנוּךְ גְּדֻלָּתָן – a magasabb rangba való beiktatásnak. – וּשְׂאָר – Másfajta felkenések esetében azonban, – כְּמוֹ רִקִּיקִין מְשׁוּחִין – pl.: *rökikin mösuchim* („[olajjal] megkent lepények”)⁶⁶ – וְרֵאשִׁית שְׂמָנִים יִמְשָׁחוּ – vagy: „és finom olajjal kenik (*jimsáchu*) magukat,”⁶⁷ – לְשׁוֹן אֲרָמִית בָּהֶן כָּל־שׁוֹן עִבְרִית – az arámi változat ugyanazt a kifejezést használja, mint a héber.⁶⁸

וְאֵת אֶהְרֹן וְאֵת בְּנָיו תִּמְשָׁח, וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי. (שמות ל, ל)

És Áront és fiait kend fel és szenteld meg őket, hogy papi szolgálatot végezzenek nekem. (2Mózes 30:30.)

וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר, שְׁמֹן מְשַׁחַת קִדְשׁ יִהְיֶה זֶה לִּי לְדֹרֹתֵיכֶם. (שמות ל, לא)

És szólj Izráel fiaihoz, mondván: a szentség kenetolaja legyen ez számomra a ti nemzedékeiteken át. (2Mózes 30:31.)

מִכַּאֵן לְמִדּוֹ רְבוּתֵינוּ לֹאמַר – Ebből bölcseink arra következtettek, – שְׁכָלוּ קִים – hogy a teljes [adag kenetolaj] fennmarad – לְעֵתִיד לְבֵא – az eljövendő időkre.⁶⁹

זֶה – ...**ez** (*ze*)... – בְּגִימְטְרִיָּא – A „*ze*” számértéke [ז=7, ה=5] – תְּרִיסַר לְגִין הָווּ – megfelel [a kenetolaj] tizenkét *log*-jának.

עַל בָּשָׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ וּבְמִתְכַנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כְּמֵהוּ, קִדְשׁ הוּא קִדְשׁ יִהְיֶה לָכֶם. (שמות ל, לב)

Embernek testére ne kenjék és készítmódja szerint hozzá hasonlót ne készítsetek, szentség az, szentség legyen számotokra. (2Mózes 30:32.)

לֹא יִסָּךְ – לְשׁוֹן לֹא יִפְעַל – Két י-dal írva, – בְּשָׂנֵי יוֹדִי”ן – ami a „valaki [vagy valami] nem lesz megcsinálva” alakot veszi fel, – כְּמוֹ לְמַעַן יִיטַב לָךְ – mint a „hogy jó dolgod legyen (*jitáu*)”⁷⁰ [szövegrészben].

⁶⁵ Vagyis az Örökkévaló.

⁶⁶ Lásd fentebb 29:2.

⁶⁷ Ámosz 6:6.

⁶⁸ Vagyis mindkettő a *mösichá* valamely alakját.

⁶⁹ Azaz a Messiás eljöveteleét követő időkre.

מִן הַשֶּׁמֶן הַזֶּה עֲצָמוּ – **Embernek testére ne kenjék...** – על בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִסַּךְ – konkrétan ezt az olajat.⁷¹

...és készítmódja szerint hozzá hasonlót ne készítsetek... – בְּכֹוֹם סִמְמָנִיּוּ – [Jelentése:] az [olajat] alkotó fűszerek mennyiségével – לֹא תַעֲשׂוּ אַחֵר כְּמֵהוּ – ne készíts hozzá hasonlót, – בְּמִשְׁקַל סִמְמָנִיּוֹן – לפי מִדַּת הַיֵּין שֶׁמֶן – egy *hin* olaj arányában. – אֲבָל אִם פָּחַת אוּ רִבָּה סִמְמָנִיּוֹן – Ám ha csökkentette vagy növelte a fűszerek [mennyiségét] – לְפִי מִדַּת הַיֵּין שֶׁמֶן – a *hin* olaj mértékének arányában, – מִתֵּר – akkor megengedett [hogyan valami hasonló olajat készítsen]. – וְאִם הֵעֲשׂוּי – Ám még ha el is készítette – בְּמִתְכַנְתּוֹ שֶׁל זֶה – ennek⁷² az arányai szerint, – אֵין הַסֵּךְ מִמֶּנּוּ חֵיב – nem az követ el bűnt, aki azt magára keni, – אֲלָא הָרוֹקַחוּ – hanem csupán az, aki kikeveri [a megfelelő alkotókból].

...és készítmódja szerint... – לְשׁוֹן חֲשׁבוֹן – A kifejezés jelentése: „egy bizonyos mennyiség,” – כְּמוֹ מִתְכַּוְּנַת הַלְבָּנִים – mint az „a téglák számát (*mátkonet*)”⁷³ [szövegrészben]. – וְכֵן בְּמִתְכַּנְתָּהּ – Hasonlóan: „keverésmódja szerint (*vömátkuntá*)”,⁷⁴ – שֶׁל קִטְרֶת – [mármint] a füstölőszer [keverésmódja szerint].

אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כְּמֵהוּ וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זֶר, וְנִכְרַת מֵעַמּוֹ. (שמות ל, לג)

Aki hozzá hasonlót kever és aki ad abból idegenre, legyen kiirtva népéből. (2Mózes 30:33.)

...és aki ad abból... – מֵאוֹתוֹ שֶׁל מִשָּׁה – [Azaz] abból, amelyet Mózes [kevert ki].

...idegenre... – שְׂאִינוּ צוֹרֵךְ כְּהֵנָּה – [Vagyis] amikor nem a papság – וּמִלְכוּת – vagy a királyság szükségéről van szó.⁷⁵

⁷⁰ 5Mózes 5:16.

⁷¹ Vagyis azt a *semen hámischá*-t, amelyet Mózes maga készített. Ám ha valaki megsértette a törvényt és elkészítette a maga *semen hámischá*-ját, akkor azt nem tilos a testére kenne.

⁷² Vagyis a *semen hámischá*-nak

⁷³ Fentebb 5:8.

⁷⁴ Lentebb 37. vers.

⁷⁵ Azaz ha nem főpapot vagy királyt kennek fel vele, akkor az olyan, mintha *ál zár*, vagyis mintha idegenre kennék azt, még akkor is, ha az illető egy közönséges *kohén*, sőt még inkább ez a helyzet, ha az illető egy olyan főpap vagy király, akit korábban már felkentek.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֹלְבָנָה סַמִּים וּלְבֹנָה וְזָפָה, בַּד בְּבַד יִהְיֶה.
(שמות ל, לד)

És szólott az Örökkévaló Mózeshez: Végy magadnak fűszereket, gyantát, ónixot és galbanumot, egyéb fűszereket és tiszta tömjént, mind egyenlő mértékben legyen. (2Mózes 30:34.)

וְעַל שְׂאֵינוֹ אֶלֶא – A *nátáf* [a Misna nyelvén] *cári*, – **נָטָף** – **...gyantát...** – הוא צָרִי – *nátáf* – mivel azonban ez csupán a nedv, – הַנּוֹטֵף מֵעֵצֵי הַקֹּטֵף – amely a fenyőfákból csöpög, – קָרִי נָטָף – *nátáf*-nak nevezik.⁷⁶ – וּבִלְעֹז גּוּמ"א – Ófranciául *gome*-nak nevezik, – וְהַצָּרִי קוֹרֵין לוֹ תִירִיק"א – a *cári*-t pedig *theriake*-nek.

וְשְׁחֵלֶת – **...ónixot...**⁷⁷ – שֶׁרֶשׁ בְּשֵׁם חֶלֶק – Ez egy sima [tapintású] illatos gyökér, – וּבִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה קָרִי צְפוּרֵן – *át*tetsző, akár a kéz körme. – A misnai héberben ezt *ciporen*-nek nevezik. – וְזֶהוּ שְׁתַּרְגָּם אוֹנִקְלוֹס – És ezért is fordítja Onkelosz így: – וְטוּפְרָא – *vötufrá*.⁷⁸

וְחֹלְבָנָה – **...galbanum (chelbaná)...** – בְּשֵׁם שְׁרִיחוֹ רַע – Rossz szagú fűszer, – וְקוֹרֵין לוֹ גַלְבָּנָא – melynek [ófranciául] neve *galbana* [a héber *chelbana* alapján]. – וּמִנְאָה הַפְּתוּב בֵּין סַמִּי הַקְּטָרֶת – A Szentírás a [Szentélybeli] füstölőszer fűszerei között tartja számon, – לְלַמְדֵנוּ שֶׁלֹא יִקַּל בְּעֵינֵינוּ – arra tanítva bennünket, hogy ne vonakodjunk – לְצַרְרָה עִמָּנוּ בְּאַגְדַת תַּעֲנִיחוֹתֵינוּ וּתְפִלוֹתֵנוּ – böjtjeink és imáink [alkalmával] gyülekezeteinkbe bevonni – אֶת פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל – Izráel bűnöseit is, – שְׂיִהְיוּ נִמְנִין עִמָּנוּ – hogy őket is vegyük számba magunkkal együtt.

וּסַמִּים – **...fűszereket...** – אֲחֵרִים – [Azaz] egyéb fűszereket.

וּלְבֹנָה וְזָפָה – **...és tiszta tömjént...** – מִכָּאן לְמִדּוֹ רְבוּתֵנוּ – Innét vezették le Bölceink, – אַחַד עֶשֶׂר סַמִּיִן נֶאֱמָרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינֵי – hogy Mózesnek tizenegy fűszerről beszélt [az Örökkévaló] a Szinájnál:⁷⁹ – מַעוֹט סַמִּים – a legkevesebb, amit a [többes számú] *számim* („fűszerek”) [alak] indikál, – שְׁנַיִם – a kettő; – וּשְׁחֵלֶת וְחֹלְבָנָה – ez így összesen öt; – סַמִּים – [ekkor a vers megismétli a] *számim* [szót], – לְרֵבּוֹת עוֹד כְּמוֹ אֵלוּ – az előbbiekkal azonos mennyiséggel növelve meg [az összmennyiséget]; – הָרִי – így tehát már van *tíz*; – וּלְבֹנָה הָרִי אַחַד עֶשֶׂר – a tömjén pedig a tizenegyedik. – וְאֵלוּ הֵן – [A tizenegy fűszer] a következő: – הַצָּרִי וְהַצְּפוּרֵן הַחֹלְבָנָה – 1. gyanta, 2. ónix, 3. galbanum, – וְהַלְבֹנָה מוֹר וְקִצְעָה – 4. tömjén, 5. mirha, 6. kasszia, – שְׁבֵלֶת – 7. nárdusolaj, 8. sáfrány; – הָרִי שְׂמוֹנָה – ez eddig nyolc, – גִּרְדֵּי וְכִרְכֹּם

⁷⁶ A *notéf*, „csepeg” szóból.

⁷⁷ Ez nem azonos az ónix nevű ásvánnyal.

⁷⁸ A *tufrá* ugyanis a *ciporen* arámi megfelelője.

⁷⁹ Noha ebből a tizenegyből csupán négyet említ név szerint ez a vers.

אָחַד – mivel a *sibolet* és a *nérd* az egy (nárdusolaj), – שֶׁהִנְרֶה דוּמָה לְשִׁבְלֹת – mivel a *nérd* hasonló a *sibolet*-hez; – הַקֶּשֶׁט וְהַקְלוּפָה וְהַקְנָמוֹן – 9. *costus*, 10. illatos kéreg, 11. fahéj; – הָרִי אָחַד עֶשֶׂר – ez összesen tizenegy. – A *borit kársiná*-t⁸⁰ nem füstölögtetik el, – אֲלָא בּוֹ שְׁפִין אֵת הַצְּפוּרִן – hanem az ónix simítására használják, – לְלִבְנָה – hogy kifehérítsék azt, – שְׁתָּהָא נְאָה – ily módon téve tetszetősebbé.

אלו הארבעה הנזכרים כאן – **...mind egyenlő mértékben legyen.** – בַּד בְּבֹד יִהְיֶה – Az itt említett négy [fűszer] – יהיו שׁוֹיִן מְשָׁקֶל בְּמְשָׁקֶל – egyenlő súlyú legyen. – כִּן מְשָׁקֶלוֹ שֶׁל זֶה – Az egyik súlya – כִּן מְשָׁקֶלוֹ שֶׁל זֶה – ugyanannyi legyen, mint a másik súlya, – וְכֵן שְׁנֵינֵינוּ – és így tanultuk:⁸¹ – הַצְּרִי וְהַצְּפוּרִן הַחֲלִבָּנָה וְהַלְּבוּנָה – a *cári*, az ónix, a galbanum és a tömjén – מְשָׁקֶל שְׁבַעִים שְׁבַעִים מָנָה – mind egyenként hetven *máne* súlyú volt.

– A *bád* szó pedig – נִרְאָה כְּעֵינַי שֶׁהוּא לְשׁוֹן יָחִיד – nekem úgy tűnik, hogy azt jelenti, hogy „egyetlen,” – אָחַד בְּאָחַד יִהְיֶה – [ezért a *bád bövád jihje* azt jelenti, hogy] „egy az egyhez legyenek,” – זֶה כְּמוֹ זֶה – [vagyis] az egyik olyan, mint a másik.

וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קַטְרֶת רִקְחַ מַעֲשֵׂה רוּקְחַ, מְמַלֵּחַ טְהוֹר קִדְשׁ. (שמות ל, לה)

És készíts belőle füstölőszert, keveréket illatszerkészítő munkával, alaposan elkeverve, tiszta és szent legyen. (2Mózes 30:35.)

מְמַלֵּחַ – **...alaposan elkeverve...** – כְּתַרְגוּמוֹ מְעַרֵב – Ahogyan Onkelosz fordítja: „összekeverve,” – שְׁיַעֲרֵב שְׁחִיקְתָן יִפָּה יִפָּה – [vagyis] az alkotórészeket alaposan össze kell keverni – זֶה עִם זֶה – egymással. – וְאֹמַר אֲנִי שְׁדוּמָה לוֹ – Véleményem szerint ehhez⁸² hasonló – וַיִּירָאוּ הַמַּלְאָכִים – a „Félelem fogta el a hajósokat (*hámáláchim*)”⁸³ – מְלַחֲיָךְ וְהַכְּלִיךְ – [vagy a] „hajósaid (*máláchájich*) és matrózaid.”⁸⁴ – עַל שֵׁם – Azért [nevezik őket így], – שֶׁמֶתְפַּכִּין אֵת הַמַּיִם בְּמַשׁוּטוֹת – mert folyton felkeverik a vizet az evezőikkel, – כְּשֶׁמְנַהֲיָגִים אֵת הַסְּפִינָה – amikor hajtják a hajót, – כְּאֵדָם הַמְּהַפֵּךְ בְּכַף בֵּיזִים טְרוּפוֹת – hasonlóan ahhoz, aki tojásokat ver fel kanállal, – לְעַרְבֵן עִם הַמַּיִם – hogy vízzel keverje el azokat. – וְכָל דְּבַר שֶׁאָדָם רוֹצֵה לְעַרֵב – Mindent, amit az ember alaposan össze akar keverni, – מְהַפְּכוֹ בְּאֶצְבָּע אוֹ – בְּכַזְּזִךְ – azt az ujjával vagy egy kanállal elkeveri.

⁸⁰ Amelyet a Gómára a tizenegy fűszerrel együtt említ, nem számít a tizenegy közé, mert azt...

⁸¹ *Krétot* 6a.

⁸² Vagyis a *mömulách* kifejezés

⁸³ *Jóná* 1:5.

⁸⁴ *Jechezkél* 27:27.

מְמַלַּח טָהוֹר קָדָשׁ – **...alaposan elkeverve, tiszta és szent legyen.** – מְמַלַּח
 יְהִיָּה – Alaposan elkevert legyen, – וְטָהוֹר יְהִיָּה – tiszta legyen – וְקָדָשׁ יְהִיָּה – és szent
 legyen.

וְשַׁחֲקֵתָ מִמֶּנָּה הֶדֶק וְנִתְתָּה מִמֶּנָּה לְפָנַי הָעֵרַת בְּאֵהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר אֲנִיעַד לָךְ שָׁמָּה, קָדָשׁ קְדָשִׁים
 תְּהִיָּה לָכֶם. (שמות ל, לו)

**És dörzsölj belőle egy részt finomra, és adj belőle a bizonyosság elé a
 találkozás sátorában, ahol találkozom veled; szentségek szentsége
 legyen az nektek. (2Mózes 30:36.)**

– היא קִטְרֵת שְׂבֻכָל יוֹם וְיוֹם – Ez a
 mindennapi füstölőégetésre utal, – שְׂעַל הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי – amelyet a belső oltáron
 [végeztek], – וְשֶׁהוּא בְּאֵהָל מוֹעֵד – amely a találkozás sátorában van.

– כָּל מוֹעֲדֵי דְבוּר שְׂאֲקִבֵע לָךְ – **...ahol találkozom veled...** –
 „Minden találkozót, amelyet szervezek, hogy beszéljek veled, – אֲנִי קוֹבְעָם לְאוֹתוֹ מְקוֹם –
 – azt erre a helyre fogom szervezni.”

וְהִקְטַרְתָּ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמִתְכַנְתֶּהָ לֹא תַעֲשֶׂוּ לָכֶם, קָדָשׁ תְּהִיָּה לָךְ לִיהְוָה. (שמות ל, לז)

**És a füstölőszer, amelyet készítesz – keverésmódja szerint magatoknak
 olyat ne készítesetek – szentség legyen az neked az Örökkévaló számára.
 (2Mózes 30:37.)**

– [Vagyis] fűszereinek
 בְּמִנְיַן סְמִמְנִיָּה – **...keverésmódja szerint...** – בְּמִתְכַנְתֶּהָ
 mennyisége szerint.

– קָדָשׁ תְּהִיָּה לָךְ לִיהְוָה – **...szentség legyen az neked az Örökkévaló számára.**
 – [Vagyis] hogy egyedül az Én Nevemért csináljátok.⁸⁵

אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ, וְנִכְרַת מֵעַמּוּיוֹ. (שמות ל, לח)

**Aki készít hozzá hasonlót, hogy illatát élvezze, irtassék ki népéből!
 (2Mózes 30:38.)**

– אֲכַל עוֹשֶׂה אֶתָּה – De te elkészítheted –
 לְפָנַי לְמִסְרָה – a megfelelő arányokat [betartva], a sajátodból is, – בְּמִתְכַנְתֶּהָ מִשְׁלָךְ
 – azzal a céllal, hogy átadd a közösségnek.⁸⁶

וַיְנַדְּבֵר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. (שמות לא, א)

⁸⁵ Vagyis „mivel Én parancsoltam meg nektek, hogy így tegyetek.”

⁸⁶ Hogy aztán azt elfüstölögtessék az előírás szerint, a „belső oltár”-on.

És szólott az Örökkévaló Mózeshez következőképpen: (2Mózes 31:1.)

רָאָה קְרָאתִי בְּשֵׁם, בְּצִלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמֹשֶׁה יְהוּדִה. (שמות לא, ב)

Lásd, néven hívtam Becálélt, Uri fiát, Chur unokáját Jehuda törzséből. (2Mózes 31:2.)

קְרָאתִי בְּשֵׁם – ...néven hívtam... – לְעֲשׂוֹת מְלֹאכְתִּי – hogy elvégezze munkámat – אֶת בְּצִלְאֵל – Becálélt.

וְאֵמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים, בְּחָכְמָה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלֹאכָה. (שמות לא, ג)

És eltöltöttem őt Isten szellemével, bölcsességgel, hozzáértéssel és tudással mindenféle munkára... (2Mózes 31:3.)

בְּחָכְמָה – ...bölcsességgel... – מֵה שְׂאָדָם – [A „bölcsesség”] arra [utal], amit valaki – שׁוֹמֵעַ מֵאַחֵרִים וְלָמַד – másoktól hall és magáévá tesz.

וּבְתַבּוּנָה – ...hozzaértéssel... – מִבֵּין דְּבַר מְלִבּוֹ – [A „hozzaértés” itteni összefüggésben az, amit] magától megért – מִתּוֹךְ דְּבָרִים שְׂלֵמִד – azon dolgok alapján, amiket már tanult.

וּבְדַעַת – ...tudással... – רִוַח הַקְּדָשׁ – [a „tudás” itteni összefüggésben] az Isteni Ihletre [utal].

לְחֹשֶׁב מְחֻשְׁבֹּת, לְעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת. (שמות לא, ד)

...hogy kigondoljon terveket kivitelre aranyban, ezüstben és rézben. (2Mózes 31:4.)

לְחֹשֶׁב מְחֻשְׁבֹּת – ...hogy kigondoljon terveket... – אֲרִיגַת מַעֲשֵׂה חֵשֶׁב – [Ez] egy mesterember szövőmunkájára [utal].

וּבְחֻרָשׁ אֶבֶן לְמִלְאֹת וּבְחֻרָשׁ עֵץ, לְעֲשׂוֹת בְּכָל מְלֹאכָה. (שמות לא, ה)

És befoglalásra szolgáló kő metszésében és fametszésben, hogy alkosson mindenféle mesterségben. (2Mózes 31:5.)

וּבְחֻרָשׁ – *uváchároset*... – לְשׁוֹן אֲמָנוּת – Azt jelenti: mesterség, – כְּמוֹ חֻרָשׁ – mint a *chárás cháchám* („ügyes mesterembert”)⁸⁷ [szóösszetételben]. – וְאֹנְקֵלוֹס פְּרָשׁ – Onkelosz is magyarázza [a szó jelentését], – וְשִׁנָּה בְּפִרוּשׁוֹ – de eltérő kifejezést használ, – שְׁחֻרָשׁ אֲבָנִים קְרוּי אֶמֶן – ugyanis a kőmegmunkáló mestert *ámán*-nak nevezi – וְחֻרָשׁ עֵץ קְרוּי נָגָר – a famegmunkáló mestert pedig *nágár*-nak.

⁸⁷ Jesájá 40:20.

לְהוֹשִׁיבָהּ בַּמְשֻׁבָּצֵת שְׁלָהּ בְּמִלּוּאָהּ – ...befoglalásra szolgáló... – [Vagyis] a maga teljességében behelyezni a foglalatába, – לַעֲשׂוֹת הַמְשֻׁבָּצֵת – [azaz] a foglalatot úgy kialakítani, [hogyan] az megfeleljen] – לְמִדַּת מוֹשֵׁב הָאָבֶן – a [befoglalandó] kő alja méretének – וְעִבְיָהּ – és vastagságának.

וְאָנֹכִי הֵנִיחָהּ נִתְּתִי אֶתְךָ אֶתְּלִיאָב בֶּן אַחִיסָמֶךְ לְמִטָּה דָן וּבָלָב כָּל חֲכָם לֵב נִתְּתִי חֲכָמָה, וְעָשׂוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ. (שמות לא, ו)

És íme, mellé adtam Oholiávot, Áchiszámách fiát Dán törzséből és bölcsességet adtam minden bölcslelkűnek elméjébe, hogy elkészítsék mindazt, amit meghagytam neked. (2Mózes 31:6.)

וְעוֹד – ...minden bölcslelkűnek elméjébe, stb.⁸⁸ – וְכָל אֲשֶׁר נִתְּתִי – [Jelentése:] és a többi bölcslelkűnek köztetek,⁸⁹ – שְׁאֵר חֲכָמֵי לֵב יֵשׁ בְּכֶם – és mindenkinek, akinek bölcsességet adtam⁹⁰; – וְעָשׂוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ – mindezek **elkészítsék mindazt, amit meghagytam neked.**

אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הָאָרֶן לַעֲדַת וְאֶת הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו, וְאֶת כָּל כְּלֵי הָאֹהֶל. (שמות לא, ז)

A találkozás sátorát és a ládát a bizonyság részére és a födelet, mely rajta van és a sátor minden szerelvényét. (2Mózes 31:7.)

לְצַרְךָ לוחות העדות – ...a ládát a bizonyság részére... – [Vagyis] a bizonyság kőtábláinak céljára.⁹¹

וְאֶת הַשֻּׁלְחָן וְאֶת כִּלָּיו וְאֶת הַמִּנְרָה הַטְּהוֹרָה וְאֶת כָּל כְּלֵיהָ, וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת. (שמות לא, ח)

És az asztalt és edényeit és a tiszta menórát és minden edényét és a füstölőszer oltárát. (2Mózes 31:8.)

A שֵׁן טְהוֹר – ...a tiszta [menórát]... – A szín[tiszta] arany miatt⁹² nevezik így.⁹³

⁸⁸ De miért szükséges bölcsességet adni olyasvalakibe, aki már eleve bölcslelkű?!

⁸⁹ Vagyis Becálélen és Oholiávon kívül.

⁹⁰ A vers itt két külön csoportra utal: 1. azokra, akiknek már birtokában volt a bölcsesség és 2. azokra, akik ekkor nyertek bölcsességet.

⁹¹ A ל prefixum, amely rendszerint azt jelenti: „-nak/-nek; vki/vmi részére,” itt olyan értelemben szerepel, hogy „valamilyen célra”.

⁹² Amelyből készült

⁹³ Fentebb 25:31.

וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֵת כָּל כְּלִי, וְאֵת הַכִּיּוֹר וְאֵת כַּנּוֹ. (שמות לא, ט)

És az égőáldozati oltárt és összes edényeit és a medencét és annak talapzatát. (2Mózes 31:9.)

וְאֵת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד, וְאֵת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֵת בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן. (שמות לא, י)

És a horgolt ruhákat és a szent ruhákat Áronnak, a papnak és fiainak ruháit papi szolgálatra. (2Mózes 31:10.)

וְאֵת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד – És a horgolt ruhákat...⁹⁴ – אומר אני – Az én véleményem az, – שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לוֹמַר – [hogya] a vers egyszerű jelentése alapján – להיחלשות – lehetetlenség azt mondani, – שְׂבִיבֵי בְּגָדֵי כְהֵנָה מְדַבֵּר – hogy [a vers] itt a papi ruhákról beszél, – לִפְנֵי שֶׁנֶּאֱמַר אֲצֵלֶם – hiszen [rögtön ezután] az áll benne:⁹⁵ – וְאֵת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ – és – וְאֵת בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן – „és a szent ruhákat Áronnak, a papnak – לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן – és fiainak ruháit papi szolgálatra.”⁹⁶ – אֵלֶּה אֵלֶּי בְּגָדֵי הַשָּׂרָד – Ezzel szemben [azt kell, hogy mondjuk], hogy ezek a *bigdé hászrád* – הֵם בְּגָדֵי הַתְּכֵלֶת – azok a „ruhák,” [amelyek] kék-bíbor gyapjúból – וְהָאֲרָגְמָן – és piros-bíbor gyapjúból – וְתוֹלַעַת שָׁנִי – és karmazsin színű gyapjúból [készültek], – הַמְּסֻעוֹת – amelyeket a vándorlásokról szóló rész említ:⁹⁷ – וְנָתַנוּ אֶל בְּגֵד הַתְּכֵלֶת – „és tegyék be egy kék-bíbor ruhába,”⁹⁸ – וּפָרְשׁוּ עָלָיו בְּגֵד אֲרָגְמָן – „és terítsenek rá egy piros-bíbor ruhát,”⁹⁹ – וְנָרְאִין דְּבָרֵי – „És terítsenek rá karmazsin ruhát.”¹⁰⁰ – וּמִן – Úgy tűnik, helytálló a véleményem, – שֶׁנֶּאֱמַר – mivel az áll [a szövegben]: – הַתְּכֵלֶת – „A kék-bíborból – וְהָאֲרָגְמָן – és a pirosbíborból – וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי – és a karmazsinból – עָשׂוּ בְּגָדֵי שָׂרָד לְשָׂרֵת בְּקֹדֶשׁ – készítették a *bigdé szrád*, szolgálatra a szentélyben,”¹⁰¹ – וְלֹא הִזְכִּיר שֵׁשׁ עִמָּהֶם – és a *len*-t nem említi [a Tóra] közöttük. – וְאֵם – לא – לֹא – „Mármost valahányszor a papi ruhákról [beszél a Tóra]”¹⁰² – וְאֲרָגְמָן אוֹ תוֹלַעַת שָׁנִי – egyetlen egyszer sem találkozunk olyannal, –

⁹⁴ A Talmud (*Jomá* 72a.) kifejezetten azt állítja, hogy a *bigdé hászrád* azonos a *bigdé köhuná*-val, azaz a „papi ruhákkal”. Rási mindazonáltal azon a véleményen van, hogy a szöveg egyszerű jelentése szerint ez nem lehetséges, hogy így legyen.

⁹⁵ 10. vers.

⁹⁶ Vagyis a *bigdé hászrád*-nak valami másra kell utalnia.

⁹⁷ 4Mózes 4:6-14.

⁹⁸ Uo. 12. vers

⁹⁹ Uo. 13. vers

¹⁰⁰ Uo. 8. vers

¹⁰¹ Lentebb 39:1.

¹⁰² Akkor nem hagyhatta volna ki a lent, mivel...

hogy a piros bíbor [gyapjút] vagy a karmazsin [gyapjút] – בְּלֹא שֵׁשׁ – anélkül [említené, hogy] a lent [ne említse velük együtt].

בְּגָדֵי הַשָּׂרָד – És a horgolt ruhákat... – יֵשׁ מִפְּרָשִׁים לְשׁוֹן עֲבוּדָה וְשִׁירוֹת – Egyesek úgy magyarázzák ezeket, mint munka és szolgálati ruhákat, – כְּתִרְגוּמוֹ לְבוּשֵׁי – וְאֵין לוֹ דְמִיּוֹן בְּמִקְרָא – ahogyan Onkelosz [is] fordítja: „szolgálati ruhák.” – וְאֵין אוֹמֵר שֶׁהוּא – Semmi [más] a *szrád*-hoz hasonló szó nem található Szentírásban. – וְאֵין אוֹמֵר שֶׁהוּא – Az én véleményem szerint ez [a szó] az arámiból származik; – לְשׁוֹן אַרְמִי כְּתִרְגוּם שֶׁל – hasonló a *kláim* szó [arámi] fordításához¹⁰³ – וְתִרְגוּם שֶׁל מְכַבֵּר – valamint a *michbár* [szó arámi] fordításához,¹⁰⁴ – שֶׁהֵיוּ אַרְוֵגִים בְּמַחֲט – melyek mindegyike túvel volt horgolva, – עֲשׂוּיִים נִקְבִּים נִקְבִּים – lyukacsosra. – לְצִידֵי יִצְׁׁן בְּלֵעִז – Ófranciául [az ilyen anyagot] *lacediz*-nek nevezik.

וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים לְקֹדֶשׁ, כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָךְ יַעֲשׂוּ. (שמות לא, יא)

És a kenet olaját és a füstölő fűszerszámot a szentség számára készítsék egészen úgy, amint meghagytam néked. (2Mózes 31:11.)

...és a füstölő fűszerszámot a szentség számára... – וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים לְקֹדֶשׁ – A célból, hogy [illatos] füst szálljon fel a Szentélyben, – לְצַרְךָ הַקְטֹרֶת הַהֵיכָל – amely szent. ¹⁰⁵

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. (שמות לא, יב)

És szólott az Örökkévaló Mózeshez, mondván: (2Mózes 31:12.)

וְאֵתָה דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֵת שְׁבֹתַתִּי תִשְׁמְרוּ, כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם. (שמות לא, יג)

Te pedig beszélj Izráel fiaihoz következőképpen: Csak szombatjaimat őriztétek meg, mert jel az Közöttem és köztetek, a ti nemzedékeiteken át, hogy tudva legyen: Én az Örökkévaló vagyok a ti megszentelőtök. (2Mózes 31:13.)

Te pedig beszélj Izráel fiaihoz...¹⁰⁶ – וְאֵתָה אַף עַל פִּי – וְאֵתָה דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – „Te pedig, jóllehet megbízталak, – לְצִוּוֹתָם עַל מְלֹאכֶת הַמִּשְׁפָּן – hogy

¹⁰³ Fentebb 27:9., ahol Onkelosz a *kláim*-ot *szrádin*-nak – „függönyök” – fordítja

¹⁰⁴ Uo. 4. vers, ahol a szót Onkelosz *szrádá*-nak fordítja. Mind a *szrádin* mind pedig *szrádá* szónak a *szrád* szó a gyökere.

¹⁰⁵ Az „a szentség számára” kifejezetten a Szentély-szolgálatra utal, és kizárólag a füstölőszerre vonatkozik, a kenet olajára nem.

utasítsd őket a Szentélyátorral kapcsolatos munkák [elvégzésére], – אַל יִקַּל בְּעֵינֶיךָ – [azért] ne vedd könnyedén az ügyet, – לְדַחוּת אֶת הַשְּׂבָת – ne hagyj félresodródni a Szombatot – מִפְּנֵי אוֹתָהּ מְלָאכָה – a [Szentélyátor-építési] munkálatok miatt.”¹⁰⁷

אַךְ אַתְּ שְׂבָתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ... **Csak (ách) szombatjaimat őrizzétek meg...** – אַךְ אַתְּ שְׂבָתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ – Noha talán teljesen leköti figyelmedet – בְּזָרִיוֹת הַמְּלָאכָה – a [Szentélyátorral kapcsolatos] lázas munkálkodás, – שְׂבָת אֶל תִּדְחֶק – a Szombatot mégse hanyagold el – מִפְּנֵיהָ – miatta. [Ezt az értelmezést igazolja az a tény is, hogy] – כָּל אֲכִין וְרָקִין – valahányszor az „ách” (csak) vagy a „rák” (egyedül) [szócska] olvasható [a szövegben], – מִעוּטִין – [azok mindig] a korlátozás vagy kizárás [elvéte] hordozzák. – לִמְעַט שְׂבָת – [Itt az „ách” értelme:] kizárja a Szombatot – מִמְּלָאכָתָהּ – a Szentélyátorral kapcsolatos bármiféle munkavégzésből.

אוֹת גְּדוּלָה – **...mert jel az Közöttem és köztetek...** – כִּי אוֹת הִיא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם – Ez becses jele közöttünk annak, – שְׂבַחְרַתִּי בְכֶם – hogy kiválasztottalak benneteket, – בְּהִנְחָלִי לָכֶם – azáltal, hogy rátok hagytam – אֶת יוֹם מְנוּחָתִי – az Én pihenőnapomat, – לְמְנוּחָה – hogy azon megpihenjete.

לְדַעַת – **...hogy tudva legyen...** – הֲאֵמוּת בָּהּ – [Hogy] ennek révén [megtudják] a népek, – כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם – hogy **Én, az Örökkévaló vagyok a ti megszentelőtök.**

וּשְׂמַרְתֶּם אֶת הַשְּׂבָת כִּי קִדְשׁ הוּא לָכֶם, מִחֻלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקְרָב עִמָּיהָ. (שמות לא, יד)

És őrizzétek meg a szombatot, mert szentség az számotokra; aki megszentégteleníti, halállal haljon, és az a lélek, aki munkát végez azon, legyen kiirtva népe kebeléből. (2Mózes 31:14.)

אוֹת יוּמָת – **...halállal haljon...** [a földi bíróságáltal]¹⁰⁸ – אִם יֵשׁ עַדִּים וְהִתְרָאָה – feltéve, hogy vannak tanúi [a szombatszegésnek] és figyelmeztetésben [is részesítették az elkövetőt].

וְנִכְרְתָהּ – **...legyen kiirtva** [az Ég büntetése által] – בְּלֹא הִתְרָאָה – Ha nem [részesítették] figyelmeztetésben.

¹⁰⁶ 1. Miért a hangsúly a „Te pedig”-en? 2. Miért helyezi az Írás a Szombatot a Miskán-építéssel kapcsolatos instrukciók mellé?

¹⁰⁷ Lásd még a 2Mózes 35:2-höz írt Rási-kommentárt.

¹⁰⁸ A *mot jumát* és a *vönichrótá* ellentmondani látszanak egymásnak, ha ugyanis a szombat megszentégtelenítéséért bírósági halál büntetés jár, akkor az nem égi kiirtás, kárét, és viszont.

מְחַלְלִיהָ – ...**aki megszenségteleníti...** – הַנּוֹהֵג בָּהּ חוֹל – [Vagyis] aki profán módon viszonyul hozzá – בְּקִדְשָׁתָהּ – szentsége ellenére.¹⁰⁹

שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן קִדְשׁ לַיהוָה, כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבַּת מוֹת יוּמָת. (שמות לא, טו)

Hat napon át legyen munkának végzése és a hetedik napon nyugalom szombatja legyen, szentség az Örökkévalónak; aki munkát végez a szombat napján, halállal haljon. (2Mózes 31:15.)

שַׁבְּתוֹן שַׁבְּתוֹן – **nyugalom szombatja.** – מְנוּחַת מְרוּגוּעַ – [Jelentése:] pihentető nyugalom, – וְלֹא מְנוּחַת עֲרָאִי – és nem amolyan tessék-lássék nyugalom.¹¹⁰

שַׁבְּתוֹן שַׁבְּתוֹן – ...**sábát sábáton...** – לָכֵן כָּפְלוּ הַכְּתוּב – Azért kettőzi meg a vers a *sábát* szót, – לֹוֹמֵר – hogy tudassa veled, – שְׁאֲסוּר בְּכָל מְלָאכָה – hogy mindenféle „munkavégzés” tilos, – אֲפִילוֹ אוֹכֵל נֶפֶשׁ – még az is, ami ételkészítéssel kapcsolatos. – וְכֵן יוֹם הַכַּפּוּרִים שְׁנָאָמַר בּוֹ – Jom Kipurral kapcsolatban is ez áll [a Tórában]: – שַׁבְּתוֹן שַׁבְּתוֹן הוּא לָכֵם – „*sábát sábáton* legyen ez nektek,”¹¹¹ – אֲסוּר בְּכָל מְלָאכָה – mindenféle „munkavégzés” tilos. – אֲכָל יוֹם טוֹב – Míg ugyanakkor az Ünnepeket illetően – לֹא נֶאֱמַר בּוֹ כִּי אִם – csupán ez áll:¹¹² – „az első napon *sábáton* legyen – וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבְּתוֹן – és a nyolcadik napon *sábáton* legyen.”¹¹³ – אֲסוּרִים בְּכָל מְלָאכָת עֲבוּדָה – [Ezeken a napokon] tilos minden nemű munkavégzés, – וּמִתְּרִים בְּמִלְאכַת אוֹכֵל נֶפֶשׁ – ám megengedett az a munka, ami ételkészítésre irányul.

שְׁמִירַת קִדְשָׁתָהּ לְשָׁמִי – **...szentség az Örökkévalónak...** – שְׁמִירַת קִדְשׁ לָהּ – Szentségének megőrzése az Én Nevemért, – וּבְמִצְוֹתַי – és az Én parancsolatomért történjen.¹¹⁴

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבַּת, לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבַּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם. (שמות לא, טז)

És őrizték meg Izráel gyermekei a szombatot, hogy megtartsák a szombatot nemzedékeiken át örök szövetségül. (2Mózes 31:16.)

¹⁰⁹ Lásd a 3Mózes 21:9-hez írt Rási-kommentárt.

¹¹⁰ Vagyis nem csupán egy fizikai értelemben vett nyugalom, hanem egy a hétköznapi aggodalmaitól és lelki gyötrelmeitől való megnyugvás is.

¹¹¹ Uo. 23:32.

¹¹² Szukkot ünnepére vonatkozóan.

¹¹³ Uo. 39. vers.

¹¹⁴ Nem pedig a szombattartó személy testi örömeit szolgálандó.

בֵּינֵי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹת הוּא לְעֵלָם, כִּי שָׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפֹּשׁ. (שמות לא, יז)

Köztem és Izrael fiai között jel az mindörökre; mivelhogy hat napon át alkotta az Örökkévaló az eget és a földet, és a hetedik napon szünetet tartott, és megpihent. (2Mózes 31:17.)

וַיִּנְפֹּשׁ – ...és megpihent (vájináfás). – אַהוּגַאן אֹנְקֵלוֹז – Ahogyan Onkelosz fordítja: „*vönách*” (és megpihent). – א – „*nofes*” minden alakja a „*nefes*” (lélek) szóból [származik], – וַאֲשֵׁיב נַפְשׁוֹ וַיִּנְשִׁימָתוֹ – vagyis: visszanyeri lelkét és lélegzetét – אַזְאֵלְתָּל, הַמְלָאכָה – azáltal, hogy fárasztó munkáját [abbahagyva] megpihen. – וּמִי שְׁכָתוּב בּוֹ – Mármost Ó, Akiról az áll [az Írásban, hogy]: – „Nem ismer fáradtságot, sem bágyadtságot,”¹¹⁵ – וְכָל – „és minden „munkájának” [elvégzése egyetlen] szavába [kerül],¹¹⁶ – וְפָעֳלוֹ בְּמֵאֲמָר – [csupán] azért vonatkoztatta Magára a „pihenés” [fogalmát], – הַכְּתִיב מְנוּחָה בְּעֵצְמוֹ – „hogy úgy magyarázza meg [a dolgot az emberi] fülnek, – מֵה שֶׁהִיא יְכוּלָה – hogy az meg is hallja.”¹¹⁷

וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כָּכֹלֹתוֹ לְדַבֵּר אֹתוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת, לַחַת אֶבֶן כְּתָבִים בְּאֶצְבָּע אֶלֶּהִים.
(שמות לא, יח)

És midőn befejezte hozzája intézett beszédét Szináj hegyén, átadta Mózesnek a bizonyság két tábláját, az Isten ujjával írt kőtáblákat. (2Mózes 31:18.)

...átadta Mózesnek, stb.¹¹⁸ – אֵין מְקָדָם וּמְאָחַר בְּתוֹרָה – A Tórában nem létezik „korábban” vagy „későbbben.”¹¹⁹ – מֵעֵשָׂה הָעֵגֹל – [Itt is:] az [arany]borjúval kapcsolatos esemény – תּוֹרָה – több nappal megelőzte a Szentélyátorral kapcsolatos munkára vonatkozó parancsolatot. – וַאֲשֵׁיב נַפְשׁוֹ וַיִּנְשִׁימָתוֹ – Ugyanis Támmuz tizenhetedikén – וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כָּכֹלֹתוֹ לְדַבֵּר אֹתוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת – [Mózes] összetörte az [első] kőtáblákat,¹²⁰ – וּבַיּוֹם הַכִּפּוּרִים – Jom Kipur napján pedig

¹¹⁵ Jesájá 40:28.

¹¹⁶ Következésképpen a „pihenés” fogalma Számára elképzelhetetlen.

¹¹⁷ Azaz meg is értse.

¹¹⁸ Ezzel a verssel kezdődik el az aranyborjú révén elkövetett bűn elbeszélése.

¹¹⁹ Vagyis a Tórában ismertetett események nem szükségszerűen követik egymást időrendben.

¹²⁰ Azon a napon, amikor Mózes lejött a hegyről a kőtáblákkal, és ott találta Izrael fiait, amint épp az aranyborjút imádták.

– נִתְרַצָּה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל – az Örökkévaló megbékítettett az izraelitákkal.¹²¹ – וּלְמַחֲרָתָּה – A következő napon – בְּנִדְחָתָהּ הַמְשֻׁפָּן – elkezdték adományokkal hozzájárulni a Szentélyátor [építéséhez], – וְהוּקַם בְּאֶחָד בְּנִיטָן – amelyet [aztán] Niszán elsején állítottak fel.

כְּבָלָתוֹ – ...midón befejezte... – כְּבָלָתוֹ כְּתִיב חֵסֶר – Hiányosan van írva: *köcháláto*,¹²² – שֶׁנִּמְסְרָה לוֹ תוֹרָה – [azt sejtetve,] hogy a Tóra úgy lett átadva neki, – בְּמִתְנָהּ – mint egy ajándék; – כְּבָלָה לְחֶתֶן – mint ahogyan egy menyasszonyt [adnak oda] a vőlegénynek, – שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לְלַמּוֹד כְּלָהּ – [másképp] ugyanis nem tudta volna megtanulni az egészet – בְּזֶמַן מוּעָט כְּזֶה – ilyen rövid idő alatt. – דְּבַר אַחֵר – [A *köcháláto* alak] egy ettől eltérő magyarázata: – מִהַ כְּלָהּ מִתְקַשְׁטֶת בְּעֵשְׂרִים וְאַרְבָּעָה – *Amiképpen a menyasszony azzal a 24 ékítménnyel díszíti fel magát,* – הֵן אֵף תְּלַמִּיד חֶכֶם צָרִיךְ – *amelyeket Jesájá könyve sorol fel,*¹²³ – וְגַם יְשׁוּעָה – *ugyanúgy egy Tóra-tudósnak is muszáj* – לְהִיטֵב בְּקִי בְּעֵשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים – *alaposan megismernie a huszonnégy könyvet.*¹²⁴

לְדַבֵּר אֹתוֹ – ...hozzája intézett beszédét... – הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים שֶׁבְּנֹאֲלָהּ – A *Mispátim* [hetiszakaszba foglalt] törvényeket és rendelkezéseket [illetően].

לְדַבֵּר אֹתוֹ – ...hozzája intézett beszédét...¹²⁵ – מִלְּמַד – Ez azt tanítja, – שֶׁהָיָה הַגּוֹבֵר – *hogy Mózes [végig]hallgatta [a Tórát] az Örökkévaló „szájából”,* – וְחֻזְרִין וְשׁוֹנִין אֶת הַהֲלָכָה שֶׁנִּיָּהֵם יָחַד – *majd együtt átvették és tanulmányozták a háláchá-t.*

לְחַת – ...kőtáblákat. – לְחַת כְּתִיב – *luchát*-nak van írva,¹²⁶ – שֶׁהָיוּ שְׁתֵּיהֶן שְׁוֹת – [jelezve,] hogy mindkettő egyforma [méretű] volt.

¹²¹ És ezt követően történt, hogy az Örökkévaló parancsot adott nekik a *miskán* megépítésére.

¹²² Vagyis a ל után hiányzik a ו, és ezért úgy fest, mintha az állna a szövegben, hogy *köcháláto*, azaz: „mint a menyasszonya”.

¹²³ 3:18-22.

¹²⁴ Vagyis azt a 24 könyvet, amelyből a Tóra a *Növiim* és a *Kötuvim* épül fel. A Biblia 24 könyve úgy áll össze, hogy a Tóra öt könyvből áll, a *Proféták* nyolc könyvből áll és a *Szent íratok* tizenegy könyvből áll. Ezek a következők: 1. *Brésit* (1Mózes), 2. *Smot* (2Mózes), 3. *Vájikrá* (3Mózes), 4. *Bámidbár* (4Mózes), 5. *Dvárim* (5Mózes); 6. *Jósuá*, 7. *Bírák*, 8. *Sámuel* (1-2), 9. *Királyok* (1-2), 10. *Jesájá*, 11. *Jeremiás*, 12. *Jechezkél*, 13. *A tizenkét próféta*; 14. *Zsoltárok*, 15. *Példabeszédek*, 16. *Jób*, 17. *Énekek éneke*, 18. *Rut*, 19. *Síralmak*, 20. *Prédikátor*, 21. *Eszter*, 22. *Dániel* 23. *Ezrá* (és *Nechemjá*), 24. *Krónikák* (1-2).

¹²⁵ Az *ito* szó szerint azt jelenti, hogy „vele”. Nem lett volna helyesebb az *éláv* – „neki/hozzá” – alakot használni?

¹²⁶ Vagyis nincsen ו a ח után. Ez formailag egyes számú alak.

וַיֵּרָא הָעָם כִּי בִשֵׁשׁ מִשָּׁה לְרֹדֶת מִן הַהָר, וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מִשָּׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ מָה הָיָה לוֹ. (שמות לב, א)

És látta a nép, hogy Mózes késlekedik lejönni a hegyről és összecsoportosult a nép Áron körül és szólottak neki: Kelj fel, készíts nekünk isteneket, akik járnak fognak előttünk, mert ez a férfiú, Mózes, aki felhozott bennünket Egyiptom országából – nem tudjuk, mi történt vele. (2Mózes 32:1.)

[A כְּתַרְנוּמוּ לְשׁוֹן אֵיחֹר – „hogy Mózes késlekedik (bosés)... – כי בִשֵׁשׁ מִשָּׁה „bosés” szót úgy kell érteni,] ahogyan Onkelosz fordítja: egy „késés” értelmű kifejezésként. – וַיִּחִילוּ – „...késik (bosés) harci kocsjai”¹²⁷ – וְכֵן בִּשֵׁשׁ רִכְבוֹ – Hasonlóan: „...késik (bosés) harci kocsjai”¹²⁷ – עַד בּוֹשׁ – [vagy:] „Addig vártak, míg már késő (bos) volt...”¹²⁸

– אָמַר לָהֶם – Mert amikor Mózes felment a hegyre, – אֲנִי בָּא בְּתוֹךְ יוֹם – elötte azt mondta nekik: – „Negyven nap elteltével”¹²⁹ – לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם – „Negyven nap elteltével”¹²⁹ – וְשָׂעוֹת – visszatérek [az első] hat órán belül [azaz még a negyvenedik nap délfele előtt].” – כִּי כִשְׁעָלָה מִשָּׁה לְהָר – Azt hitték, hogy az a nap, amikor felment, – מִן הַמְּנִיחַ הוּא – ő (Mózes) – וְהוּא אָמַר לָהֶם שְׁלָמִים – [azaz] – אֲרַבְעִים יוֹם וְלֵילוֹ עָמוּ – [azaz] negyven napról, az előestéssel [együtt]. – יוֹם עֲלִיתוֹ – Ám felmenetele napjának – אֵין לֵילוֹ עָמוּ – estéje nem volt része [a negyven napnak], – שֶׁהָיָה בְּשִׁבְעָה בְּסִיּוֹן עָלָה – mivel sziván 7-én ment fel.¹³⁰ – נִמְצָא יוֹם אַרְבָּעִים – Következésképp a tényleges negyvenedik nap – בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמוּז – támuz tizenhetedik volt.

– בָּא הַשָּׂטָן וְעָרַב אֶת הָעוֹלָם – jött a Sátán és zűrzavart idézett elő a világban – וְהָרָאָה דְמוֹת חֲשָׁן וְאַפְלָה וְעָרְבוּבֵיָא – azzal, hogy sötétség, borús és fejetlenség látszatát keltette, – לּוֹמַר – [hogy ezzel arra indítsa az embereket,] hogy azt mondják: – וַיָּאֵי מַת מִשָּׁה – „Mózes biztos meghalt, – לִכְךָ בָּא – Azt mondta nekik [a Sátán]: – מֵת מִשָּׁה – „Mózes [valóban] meghalt, – שֶׁכָּבַר בָּאוּ שֵׁשׁ שְׁעוֹת – mert már

¹²⁷ Bírák 5:28.

¹²⁸ Uo. 3:25.

¹²⁹ Vagyis a negyvenedik napon.

¹³⁰ Kora reggel; s ezért – mivel sziván 7-ének előestéjén még nem volt fenn a hegyen – ez a nap nem számítandó a negyven közé.

eltelt hat óra,¹³¹ – וְלֹא בָּא כּוּבִי – és ő még mindig nem érkezett meg stb.”¹³² – כְּדֵאִתָּא בְּמִסְכַּת שֶׁבֶת – amint erről a [Talmud] *Sábát* traktátusában olvashatunk.¹³³

– וְאֵי אֲפֹשֶׁר לֹדְמֵר – [Kénytelenek vagyunk a fenti értelmezést elfogadni, ugyanis] lehetetlenség azt állítani, – שְׁלֹא טָעוּ אֲלֵא בְיוֹם הַמַּעֲנָן – hogy tévedésük¹³⁴ csupán egy felhős napnak volt tulajdonítható, – בֵּין קוֹדֶם חֲצוֹת בֵּין לְאַחַר חֲצוֹת – [úgy hogy összekeverték] a délelőtti a délutánnal, [vagyis csupán abban tévedtek, hogy azt hitték, már elmúlt dél.] – שֶׁהָרִי לֹא יָרַד מִשָּׁה עַד יוֹם הַמַּחֲרָת – Mózes ugyanis csak másnap tért vissza, – שְׁנֶאֱמַר – mint írva van:¹³⁵ – וַיִּשְׁכְּבִימוּ מִמַּחֲרָת – „Erre másnap¹³⁶ korán felkeltek – וַיַּעֲלוּ עִלָּת – és égőáldozatokat mutattak be...”.

אֱלֹהִים הַרְבֵּה אָוִו לָהֶם – **...akik járnak előttünk...**¹³⁷ אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ – Több isten után áhítoztak.

כְּמִין דְּמוּת מִשָּׁה הָרָאָה – **...mert ez (ze) a férfiú, Mózes...**¹³⁸ – כִּי זֶה מִשָּׁה הָאִישׁ שְׁנוֹשָׁאִים – A Sátán megmutatta nekik Mózes [valamiféle] alakmását, – אֹתוֹ בְּאֵוִיר רִקִּיעַ הַשָּׁמַיִם – amint vitték magasan fenn az égen.¹³⁹

אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם – **...aki felhozott bennünket Egyiptom országából...** – וְהָיָה מוֹרָה לָנוּ דֶרֶךְ אֲשֶׁר נֵעֲלָה בָּהּ – és mutatta nekünk az utat, hogy merre menjünk; – עַתָּה צְרִיכִין אָנּוּ לְאֱלֹהִים – most viszont, [hogy meghalt,] istenekre van szükségünk, – אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ – akik majd előttünk járnak, [és mutatják az utat].¹⁴⁰

¹³¹ Ez a „bosés”-ből van levezetve: „báu ses” – „hat óra eljött (eltelt)” (Talmud, *uo.*).

¹³² Mire aztán nekiláttak és megcsinálták az aranyborjút.

¹³³ 89a.

¹³⁴ Feltételezésük, miszerint Mózesnek tizenhatodikán kell visszaérkezni, alapvetően helyes volt.

¹³⁵ 2Mózes 32:6.

¹³⁶ *Támuz* 17-én.

¹³⁷ Miért a többes szám?

¹³⁸ A „ze” mutató névmást akkor használják, amikor ténylegesen rámutatnak valamire.

¹³⁹ Ezzel is demonstrálva számukra, hogy Mózes meghalt.

¹⁴⁰ Annak ellenére, hogy Mózes nem volt isten, ők mégis arra hivatkoztak, hogy őt csak „istenek” tudják helyettesíteni.